

הידיד האמריקני – קווים לדמותו של ה־Amicus Curiae (ידיד בית המשפט)

מיכל אהרוני*

- א. פתח דבר
- ב. האמיקוס קוריה בארצות־הברית
- ג. האמיקוס קוריה בישראל
 1. דמותו של הידיד הישראלי
 2. בין צד לבין ידיד
- ד. לאן פניו של "הידיד הישראלי"?
 1. הגורם המבני הפרוצדורלי
 2. תפיסת תפקיד בית המשפט
 3. אמיקוס קוריה בערכאות אחרות
- ה. יעילותו של הידיד
 - ו. הצורך בחקיקה
 - ז. האם יש צורך בעיגון הידיד בחקיקה בישראל?
 - ח. סוף דבר

א. פתח דבר

"אמיקוס קוריה" (amicus curiae) הוא "ידיד בית המשפט" בלטינית. כמתכונתו המקורית אכן היה מדובר בידיד של בית המשפט ולא של איש מהצדדים המתדיינים – היה זה צופה ניטרלי מן הצד, שלא נטל חלק בסכסוך הנדון, ואשר הציע לבית המשפט סיוע, בהסתמך על הידע האישי שלו, בעניינים שבחוק או שבעובדה. ניתן

* עורכת דין. "המשפט בשירות הקהילה – מרכז משאבים", הפקולטה למשפטים על שם בוכמן, אוניברסיטת תל־אביב. תודות לעו"ד אליס כהן על עזרתה הרבה בכל הנוגע למצב המשפטי בארצות־הברית, לרבים שתרמו להכנת החיבור, בין בהפניות ובמתן חומר חשוב ובין בקריאה ובהערות מועילות.

להתחקות אחר מקור המוסד הזה עד למאה ה-14, ויש גם מי שרואה את מקורו במשפט הרומי¹.

ההתפתחות המרשימה והמסיבית ביותר של מוסד האמיקוס קוריה חלה במשפט האמריקני במחצית השנייה של המאה ה-20. בתקופה זו הספיק האמיקוס קוריה לשכוח מזמן את היותו צופה ניטרלי המציע את עזרתו לבית המשפט. ה"ידיד" של היום מצטרף להליך משפטי שלא הוא יזם, אך הוא גורם מעורב, תומך בגלוי באחד מהצדדים, הוא אינטרסנטי באופן מובהק ומשתמש בכלי זה כלוביסט משפטי.

לדוגמה, לא מכבר סערו הרוחות בארצות-הברית סביב החלטת בית המשפט העליון בעניין העדפה מתקנת של מיעוטים בקבלה לאוניברסיטאות, החלטה שנחשבה על ידי מלומדים כאחת ההחלטות החשובות בהיסטוריה של המשפט האמריקני². לבית המשפט העליון הוגשו למעלה משישים תזכירי אמיקוס קוריה ("Amicus Curiae Briefs") התומכים במדיניות ההעדפה המתקנת של אוניברסיטת מישיגן. עשרות רבות של תזכירים הוגשו על ידי אוניברסיטאות וארגוני סטודנטים, ארגוני מיעוטים וארגונים לזכויות אדם – ביניהם 13,922 סטודנטים למשפטים, אגודת הדיקאנים למשפטים, אגודת הפסיכולוגים, אגודת הסוציולוגים, לשכת עורכי הדין, הוועד היהודי, הנשיא לשעבר ג'רלד פורד, סנטורים ועוד. פחות צפויה הייתה ההתגייסות חסרת התקדים של החברות הגדולות והחזקות ביותר בארצות-הברית כגון מייקרוסופט, קוקה קולה וג'נרל אלקטריק וכן של 29 גנרלים בדימוס של צבא ארצות-הברית, ביניהם נורמן שוורצקופף ואחרים, אשר כולם הגישו תזכירי אמיקוס קוריה התומכים בהעדפה מתקנת של מיעוטים בקבלה לאוניברסיטאות. מומחים למשפט אמריקני אומרים, שלעתים נדירות קיבל בית המשפט מספר כה רב של תזכירים התומכים רק באחד מהצדדים.

העתירה שעדיין נחשבת כשיאנית האמיקוס קוריה של כל הזמנים היא *Webster, Attorney General of Missouri v. Reproductive Health Services*³. עתירה זו, משנת 1989, עסקה בחוקתיות של צמצום האפשרות לבצע הפלות, ומשכה אליה שמונים תזכירי אמיקוס קוריה, שייצגו יחדיו 420 קבוצות אינטרסים משני צדי המתור. מבין שמונים התזכירים שהוגשו, דחה בית המשפט רק תזכיר אחד, ובהחלטתו ציטט אחד-עשר מהם.

בית המשפט העליון האמריקני מקבל בפועל כמעט כל בקשת אמיקוס קוריה (וזאת כאשר הצדדים עצמם אינם מאשרים את צירופו). הבקשה יכולה להיות

1 S. Krislov "The Amicus Curiae Brief: From Friendship to Advocacy" 72 *Yale L.J.* (1963) 694.

2 *Gratz v. Bollinger*, 539 U.S. 244 (2003); *Grutter v. Bollinger*, 539 U.S. 306 (2003) בעניין זה: R. Dworkin "The Court and the University" *The N. Y. Rev. of Books* 50 No. 8 (May 15, 2003).

3 *Webster, Attorney General of Missouri v. Reproductive Health Services*, 492 U.S. 490 (1989) (להלן: פרשת *Webster* או *Webster case*). ראו להלן דיון מפורט בעתירה זו ובהשלכותיה.

מוגשת על ידי יחידים, גופים ממשלתיים ולא ממשלתיים, קבוצות אינטרסים שונות, ובקיצור כל אחד. הסטטיסטיקה מדברת בעד עצמה: בשנות ה-50 רק ל-13% מהתיקים שנשמעו בבית המשפט צורפו תזכירי אמיקוס קוריה, ואילו בשנת 1993 ל-92% מהתיקים שנשמעו בבית המשפט העליון צורפו תזכירי אמיקוס קוריה⁴. כיום אין ספק כי "אמיקוס קוריה" בארצות-הברית הוא הכלי העיקרי של פעילות בשדה המשפטי של הקבוצות והארגונים המייצגים את האינטרס הציבורי.

מערכות משפט במדינות אחרות וארגוני זכויות אדם בעולם נשאו את עיניהם למתרחש בארצות-הברית, ושאלו אם ראוי ואם כדאי ללכת בדרך האמריקנית⁵. התהיות שעלו בעניין אימוצו של מוסד האמיקוס קוריה הן, בעיקרן, משני מינים: השאלה הראשונה היא עקרונית (ונשאלה גם בנוגע למעמד העותר הציבורי כבג"ץ): מדוע יש לצרף צד זר, שאינו קשור לסכסוך, להליך המתגהל בין שני צדדים? האם הצגת אינטרסים ציבוריים רחבים בעת הדיון המשפטי לא תהפוך את בית המשפט לגוף פוליטי ותפגע במעשה השיפוטי? האם אין בכך פגיעה בזכויות הצדדים המקוריים ובשליטתם בהליכים? השאלה השנייה היא מהתחום הפרקטי – האם הצטרפות המונית של "ידידים" תכביד מאוד על בית המשפט ותסרבל את ההליך השיפוטי?

מכאן עולות שאלות רבות מתחום הפרוצדורה: עד כמה ניתן להרחיק לכת ולתת לאמיקוס קוריה שליטה בהליכים? האם האמיקוס קוריה יוכל להציג רק פרשנות משפטית או גם עובדות חדשות? האם יוכל לטעון בעל פה או להגיש תזכיר כתוב בלבד? האם תהיה לו זכות לחקירה נגדית וזכות ערעור? והאם צריך להיות הבדל בין אמיקוס קוריה בערכאות נמוכות לאמיקוס קוריה בבית המשפט העליון?

שאלה נוספת שצריכה להישאל על ידי המעוניינים להשפיע על פסיקת בית המשפט היא שאלת יעילותו של כלי זה – דהיינו: האם הוא בכלל כדאי? האמיקוס קוריה, ה"ידיד", עלה באופן מהוסס למדינת ישראל, ונקלט עד כה על ידי הפסיקה בלבד, ואף זאת קליטה חלקית מאוד. גם הארגונים והגופים הציבוריים השונים עדיין כמעט שאינם משתמשים בכלי זה: בדיקה (לא ממצה) העלתה כי רק כ-35 בקשות הצטרפות כידידי בית המשפט הוגשו לבית המשפט

A.J. Koshner *Solving the Puzzle of Interest Group Litigation* (Westport, Connecticut, 1998) 4 .1

5 לגבי קנדה ראו: P.L. Bryden "Public Interest Intervention in the Courts" 66 *Can. B. Rev.* (1987) 490. לגבי דרום-אפריקה ראו: C. Murray "Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae" 10 *S. Afr. J. on Human Rights* (1994) 240. לגבי אוסטרליה ראו: G. Williams "The Amicus Curiae and Intervener in the High Court of Australia: a Comparative Analysis" 28 *Federal L.Rev.* (2000) 365. יש להעיר כי כל המחברים הללו תומכים בהכנסת מודל נרחב של התערבות ושל אמיקוס קוריה למדינותיהם. לעומת זאת מחלוקת גדולה סביב מוסד האמיקוס קוריה מתקיימת בארגון הסחר העולמי (WTO), ועל כן ראו בהמשך.

העליון מאז שנת 1997, שבה קבע בית המשפט בפסק דין עקרוני את סמכותו לצרף לדיון "ידיד בית משפט"⁶.

ייתכנו לא מעט גורמים שעשויים היו לגרום להבדל הכל כך משמעותי שבין ארצות-הברית לישראל בעניין השימוש באמיקוס קוריה: היעדר חקיקה המעגנת את הזכות להגיש אמיקוס קוריה; שוני פרוצדורלי ומהותי בין שתי שיטות המשפט; תרבות ארגונית שונה של ארגוני זכויות האדם בישראל ובארצות-הברית, ואולי מדובר, בסך הכול בפייגור שלנו בחיקוי הידיד האמריקני הגדול? בדיקת ההבדלים בין שתי המדינות יכולה לשפוך אור על מהות האמיקוס קוריה ועל הסיבות לכך שלא התפתח עד כה באופן ממשי בישראל.

מטרתו של חיבור זה היא לבחון את השאלה אם ראוי וכדאי לאמץ את מודל "הידיד האמריקני", ואם יש לפעול לפיתוח הכלי הזה לקידום אינטרסים ציבוריים במערכת המשפט בישראל.

ב. האמיקוס קוריה בארצות-הברית

שלוש דרכים עומדות בפני ארגונים בארצות-הברית הרוצים להציג את עמדתם בסוגיות של משפט ציבורי וחוקתי בפני בית המשפט: האחת היא ייצוג ישיר של הצדדים בפני בית המשפט, השנייה היא הצטרפות בדרך של "התערבות" בתיק (Intervention) והשלישית היא הגשת תזכיר אמיקוס קוריה.

הגשת תזכיר אמיקוס קוריה בערכאה הראשונה אינה מעוגנת בחקיקה, והיא תוצר של הפסיקה, אך החל מערכאות הערעור האמיקוס קוריה מעוגן בחקיקה⁷. האפשרות להגיש תזכיר אמיקוס קוריה בבית המשפט העליון עוגנה בכללי בית המשפט העליון בשנת 1939⁸, ולא שונתה באופן מהותי מאז ועד היום: כללי בית המשפט העליון קובעים, כי תזכיר אמיקוס קוריה אשר מביא עניין רלוונטי לתשומת לבו של בית המשפט מהווה סיוע של ממש לבית המשפט — זאת אם העניין טרם הובא לתשומת לבו של בית המשפט על ידי הצדדים. תזכיר אמיקוס קוריה, שאינו משרת מטרה זו, מהווה הכבדה על בית המשפט, ולא יתקבל בברכה.

שינוי פרוצדורלי בכללי תזכיר האמיקוס קוריה נעשה בשנת 1997⁹. כעת דורש בית המשפט שמגיש תזכיר האמיקוס קוריה יגלה את טיב היחסים בינו לבין הצדדים: האם הוא יועץ של הצדדים; האם מי מהצדדים היה שותף בחיבור התזכיר; ומה הם

6 מ"ח 7929/96 קוזלי נ' מ"י, פ"ד נג(1) 529, 554 (להלן: עניין קוזלי). המידע על הבקשות להצטרף כיריד בית המשפט הוא על פי אתר האינטרנט של בית המשפט העליון [http://court.gov.il] (last visited on 1.10.2005). וראו טבלה מסכמת של הבקשות שהוגשו מאז עניין קוזלי בנספח 1. וראו גם נספח 2 בעניין בקשות הצטרפות בערכאות אחרות.

7 4 Am. Jur. 2d. (1995) 324. וראו גם: Fed. R. App. P., Rule 29.

8 Supreme Court Rules (2003), rules 28, 37. יש לציין כי בית המשפט העליון עצמו, ולא הקונגרס, הוא שקבע את הכללים.

9 Ibid, at rule 37(6).

המקורות הכספיים של מגיש תזכיר האמיקוס קוריה. שינוי זה אולי משקף תחושה של אי-נוחות מסוימת של בית המשפט מהפיכת תזכיר האמיקוס קוריה לאמצעי גלוי במאבק החברתי-פוליטי, ונראה כי התיקון נועד לחשוף את כוונת הצדדים ליצור רושם של תמיכה רחבה בעמדותיהם. אולם מסתבר כי בפועל לא הביא השינוי בחקיקה לשינוי במדיניות בית המשפט העליון לפתוח את דלתו כמעט בפני כל מגישי בקשות תזכירי האמיקוס קוריה בסוגיות השנויות במחלוקת בציבור.¹⁰

במתכונתו המסורתית, האמיקוס קוריה אינו צד פורמלי להליך, אין לו זכות להגיש טיעונים שכנגד ולדרוש גילוי מסמכים. הוא אינו רשאי לערער על החלטת בית המשפט, והוא גם אינו כבול להחלטותיו.¹¹ מבחינת הנושאים העולים בדיון — מוגבל האמיקוס קוריה לנושאים הנדונים בתיק ואינו יכול להעלות נושאים חדשים.

ה"ידיד" בבית המשפט העליון האמריקני הוא אפוא בעל זכויות מצומצמות למדי בהליך: זכותו לטעון בעל פה מוגבלת, ולמעשה כמעט שאינה מתקיימת בפועל, ואין לו כל שליטה בהליך. אולם דומה כי דווקא צמצום זכויות זה של האמיקוס קוריה הוא שאפשר לבית המשפט לפתוח את דלתותיו לכל מי שמבקש להצטרף, ויצר נגישות רבה יותר למגישים עצמם. מבחינת בית המשפט יש בכך כדי להפיג את החשש מפני הכבדה וסרבול של ההליך המשפטי, וכן למנוע את הפגיעה בזכויות הצדדים המקוריים. עוד ניתן לומר באשר לבית המשפט העליון — כי מעט התיקים שנשמעים בו¹² הם ממילא תיקים המעלים סוגיות עקרוניות ציבוריות ממדרגה ראשונה, מה שמקל עליו לצרף קולות רבים מהציבור ללא חשש של ממש מפני פגיעה בצדדים.

מבחינת המצטרפים — מדובר בהליך קל, שאינו דורש הוצאות כבדות ומחויבות אתית ללקוח, והוא אף אינו כובל ומחייב את המגיש בתוצאות הדיון המשפטי ומאפשר לו לפתוח בהליכים עצמאיים במקום שבו נדחים טיעונו כידיד. תמונת מצב זאת משתנה כאשר מדובר במערכת הפדרלית, שם עיקר פעילותו של האמיקוס קוריה היא דווקא בערכאות הנמוכות. בהליכים אלה יכול האמיקוס קוריה, ברשות בית המשפט, להציג ראיות ואף לחקור עדים.¹³ למעשה יש גמישות וערפול בהגדרת מידת שליטתו ומעורבותו של האמיקוס קוריה בהליך, והדבר נתון במידה רבה לשיקולו של בית המשפט.

הערפול הוא כה רב עד שצץ סוג חדש של אמיקוס קוריה — הידיד המתדיין (Litigating Amicus) — שהוא יצור כלאיים חדש בין הידיד לצד. במספר תיקים שנדונו בבית המשפט הפדרלי הציגו הידידים טיעונים שכנגד, דרשו גילוי מסמכים

10 ראו בעניין זה: J.D. Kearney & T.W. Merrill "The Influence of Amicus Curiae Briefs on the Supreme Court" 138 *Univ. of Pennsylvania L. Rev.* (2000) 743, 762

11 4 *Am. Jur. 2d.* (1995) 327, 328

12 בעניין מיעוט התיקים הנשמעים בבית המשפט העליון בארצות-הברית, ראו להלן.

13 4 *Am. Jur. 2d.* (1995) 329, 331

ופעלו לאכיפת פסק הדין בהליך של ביזיון בית המשפט. בסופו של דבר נדחה בן-תערובת זה על ידי בית המשפט של ה-Sixth Circuit, אך לדברי הפרשנים אין זה סוף פסוק, ועדיין צפויים שינויים והתפתחויות במעמדו של הידיד¹⁴. ניתן אפוא לומר, כי ההתפתחות של מוסד האמיקוס קוריה בארצות-הברית מציגה מתח בין שתי מגמות מנוגדות: מחד, ריבוי מרשים (ויש האומרים – מופרז) של תזכירי אמיקוס קוריה המוגשים לבית המשפט העליון, אשר מתאפשר דווקא בשל זכויותיו המצומצמות של הידיד והקלות היחסית בהגשת התזכירים. מנגד, ישנו ניסיון של האמיקוס קוריה בערכאות הגמוכות לחתור למעמד של צד, דבר אשר מגביר את שליטתו בהליך, אך מצמצם את הנגישות של מערכת המשפט לידידים.

ג. האמיקוס קוריה בישראל

המשפט הישראלי מכיר סוגים שונים של הצטרפות להליך משפטי, כאשר המצטרף אינו צד מקורי: ניתן להצטרף כצד בהליכים אזרחיים כאשר יש נגיעה לעניין הנדון; ניתן להצטרף בבג"ץ כעותרים ציבוריים; כמשיבים לעתירה; כעותרים נוספים; להגיש עתירה נפרדת ולבקש צירוף עתירות. מוסד הידיד עצמו אינו מעוגן בחקיקה, אך ישנם מספר חוקים ספציפיים המאפשרים לגופים להצטרף להליכים במעמד דומה לזה של ידיד בית המשפט¹⁵. מה אפוא מוסיף לנו הידיד? מדוע

14 ראו בעניין זה: M.K. Lowman "Comments: The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave?" 41 *Am. U.L. Rev.* (1992) 1243. מחבר מאמר זה מתמקד במספר פסקי דין שנדונו בבתי המשפט הפדרליים המחוזיים והמדינתיים את הבעייתיות של הידיד המתדיין, כגון *United States of America v. State of Michigan*, 940 F.2d 143 (6th Cir. 1991) – שעניינו תביעה של משרד המשפטים נגד מדינת מישיגן בעניין תנאי המאסר בשלושה בתי כלא. האגודה לזכויות האזרח במישיגן וארגון נוסף לזכויות אסירים קיבלו מעמד של ידיד מתדיין בתביעה זו. בית המשפט הפדרלי של ה-Sixth Circuit ביטל את המעמד המיוחד הזה, וקבע כי בכך שבית המשפט המחוזי העניק לידיד מעמד של צד, הוא הפר את תקנות סדר הדין האזרחי, המותחות קן בין הצד לידיד. ראו: Lowman, *supra*, at p. 1279.

15 למשל: היועץ המשפטי לממשלה יכול להצטרף לכל הליך כנציג האינטרס הציבורי על פי סעיף 1 לפקודת סדרי הדין (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש] (להלן: "פקודת סדרי הדין") וכן על פי הוראות חוק ספציפיות נוספות, וכן גם הרשות לניירות ערך על פי סעיף 35 לחוק ניירות ערך, תשכ"ח-1968, והרשות להגנת הצרכן והמועצה הישראלית לצרכנות על פי סעיף 16(א) לחוק החוזים האחידים, תשמ"ג-1982 ותקנה 3 לתקנות חוזים אחידים, תשמ"ג-1983. כמו כן יכולים להצטרף להליך משפטי ארגונים העוסקים בזכויותיו של מי שאסור להפלותו, מכוח סעיף 13 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988 וכן גם גופים נוספים על פי חוק ההגבלים העסקיים, תשמ"ח-1988; חוק הבנקאות (שירות ללקוח), תשמ"א-1981; חוק הפיקוח על עסקי ביטוח, תשמ"א-1981; חוק המיס, תשי"ט-1959; חוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), תשנ"ב-1992 ועוד.

צריך היה להכניס אותו למערכת המשפט הישראלית? האם אי-אפשר היה להסתפק בערוצי ההצטרפות הקיימים?

ההלכה המנחה לעניין קבלת האמיקוס קוריה, נמצאת בהחלטתו של הנשיא ברק בבקשה למשפט חוזר למורשעים ברצח הילד דני כץ¹⁶. בפרשה זו ביקשה הסנגוריה הציבורית להצטרף לבקשת המשפט החוזר כאמיקוס קוריה, ולהציג את עמדתה בנושא היעדר ייצוג נאות לנאשם כעילה למשפט חוזר. הנשיא ברק אישר את הצטרפות הסנגוריה הציבורית כאמיקוס קוריה חרף התנגדות הפרקליטות הן לקבלת מוסד האמיקוס קוריה בישראל והן לצירוף הסנגוריה באופן ספציפי. מהחלטה זו משתמע כי צירופו של אמיקוס קוריה נתון לשיקול דעתו של בית המשפט, בלא שיהיה מותנה בהסכמת שני הצדדים. ואולם הנשיא ברק הדגיש בפסק הדין, כי "סמכות לחוד ושיקול דעת לחוד", ומנה כמה קריטריונים (שאינם ממצים, כדבריו) לשיקול הדעת בדבר הצירוף, כמו תרומתה הפוטנציאלית של העמדה המוצעת, מהות הגוף המבקש להצטרף, סוג ההליך והפרוצדורה הנוהגת בו וזהירות מפני פגיעה בזכויות הצדדים עצמם.

1. דמותו של הידיד הישראלי

בבקשה שהגישה הסנגוריה הציבורית לבית המשפט בפרשת קוזלי, היא מציגה את מוסד האמיקוס קוריה ומעלה את טיעוניה מדוע ראוי לבית המשפט לאמץ מוסד זה בישראל. בדברי התנגדותה לאמיקוס קוריה טענה הפרקליטות, בין השאר, כי הרחבת זכות העמידה של העותרים בבג"ץ הופכת את האמיקוס קוריה למיותר. כמו כן טענה הפרקליטות, כי צירוף הסנגוריה כאמיקוס קוריה יפגע במעמדו של היועץ המשפטי לממשלה כמי שמופקד על האינטרס הציבורי הרחב. הנשיא ברק אישר את צירוף הסנגוריה כאמיקוס קוריה בתיק, והוא מנתח את משמעות המוסד על בסיס סקירתו ההיסטורית והקנונית של המלומד קריסלוב. זוהי הגדרת "ידיד בית המשפט", המובאת בפסק הדין:

"במקור היה מוסד זה כלי להצגת עמדה ניטרלית בלבד בהליכים, תוך סיוע אובייקטיבי לבית-המשפט. אך בהמשך התפתח המוסד 'ידיד בית-המשפט' כצד להליך, שאינו דווקא ניטרלי ואובייקטיבי, אלא שהוא מייצג — מתוקף תפקידו או עיסוקו — אינטרס או מומחיות שמן הראוי שיישמעו בפני בית-המשפט בסכסוך ספציפי. כך, באותם המקרים שבהם קיים גורם שלישי — שאינו מעורב בסכסוך עצמו — ניתן יהיה לצרפו כ'ידיד בית המשפט', אם יהא בנוכחותו בהליך כדי לתרום לגיבושה של ההלכה בעניין מסוים, זאת על יסוד הצגת מלוא העמדות הרלוונטיות בעניין הנדון ותוך מתן ייצוג ופתרון פה ודעת לגופים מייצגים ומקצועיים"¹⁷ (ההדגשה שלי — מ.א.).

16 עניין קוזלי, לעיל הערה 6.

17 שם, בע' 553.

מדברי הנשיא ברק משתמע כי הדלת אמנם נפתחה בפני ה"ידיד", אך בזהירות רבה: לא כל מי שרוצה להגיש אמיקוס קוריה יצורף לתיק, אלא "גופים מייצגים ומקצועיים" בלבד; לא תתקבל בקשת אמיקוס קוריה שכל מטרתה היא תמיכה באחד מהצדדים, אלא רק כזו התורמת משהו ייחודי לדיון¹⁸.

דומה אפוא כי המודל שהוא מאמץ מתמקד בתפקיד האינפורמטיבי של האמיקוס קוריה ותואם הרבה יותר את דמות האמיקוס קוריה הקלאסי, הניטרלי. יש להעיר בהקשר זה, כי גם ההסתמכות על דברי קריסלוב היא סלקטיבית משהו — קריסלוב מתאר את התהליך שעבר מוסד ידיד בית המשפט "מידידות לסגור", כלומר מאובייקטיביות לאינטרסנטיות — ותיאורו ומסקנותיו מרחיקים לכת הרבה יותר מאשר התיאור המהוגן של ה"ידיד", כגוף שהוא אמנם בעל אינטרס כלשהו, אך לא דווקא אינטרס של אחד הצדדים. קריסלוב קובע חד וחלק, כי האמיקוס קוריה הוא דרך של בית המשפט לעודד קבוצות פוליטיות לקחת חלק בתהליך המשפטי. בית המשפט רוצה לקבל מהן אינפורמציה, אבל גם רוצה לתת להן תחושה של שותפות בהליך. לדבריו, זוהי תוצאה של המודעות הראליסטית לכך, שההליך השיפוטי משפיע על עיצוב המדיניות והחברה¹⁹.

דומה כי בקשות אמיקוס קוריה שהתקבלו בבית המשפט העליון בישראל מראות, כי הקריטריונים שנקבעו בעניין קוזלי נשמרים: התקבלו בקשות אמיקוס קוריה של גופים מקצועיים ובעלי מומחיות מיוחדת אשר לא תמכו באופן ישיר באף אחד מן הצדדים, ושהוסיפו נקודת מבט או הציגו אינטרס שלא הובא בפני בית המשפט קודם לכן²⁰.

מעניין לציין בהקשר זה, כי הגוף שהכניס את האמיקוס קוריה בפתחי בית המשפט העליון לא היה ארגון ציבורי לא-ממשלתי (NGO), אלא הסנגוריה הציבורית — גוף של המדינה. הדבר ככל הנראה לא היה מקרי, שכן מבחינה פרוצדורלית הגשת אמיקוס קוריה הייתה הדרך היחידה הפתוחה בפני הסנגוריה הציבורית להביא את עמדתה העקרונית בפני בית המשפט²¹. כאמור, מי שמייצג את המדינה באופן רגיל — פרקליטות המדינה — התנגד לצירוף הסנגוריה, אך

18 על פי הנשיא ברק בעניין קוזלי, הן העותר הציבורי והן האמיקוס קוריה צריכים לתרום "תרומה מחדשת" ולא לחזור על עמדות שכבר נטענו על ידי הצד שאליו מבקש הוא להצטרף. שם, בע' 555.

19 *Krislov, supra note 1, at p. 721*. מעניין לבדוק את דברי הנשיא ברק על רקע בקשת ההצטרפות של הסנגוריה ותשובת הפרקליטות. הסנגוריה הציבורית ציטטה מקריסלוב דווקא את אותם קטעים המצביעים על דמותו הפוליטית, האינטרסנטית של האמיקוס קוריה. לעומת זאת, הפרקליטות מביאה שתי הגדרות מילוניות של מוסד האמיקוס קוריה המציגות אותו בנוסחו הקלאסי — הניטרלי. דומה כי הנשיא ברק אימץ דווקא את ההגדרה הניטרלית שהציגה הפרקליטות — אך סבר כי היא הולמת את מעמד הסנגוריה במקרה הנדון.

20 יש לומר כי המסקנות הללו מבוססות על בחינתן של כשבע בקשות הצטרפות כידיד בית המשפט שהוגשו על ידי גורמים שונים בשנים האחרונות. 21 וראו להלן, בפרק ז', על מעמדה המיוחד של הסנגוריה הציבורית.

דומה כי קל יותר היה לבית המשפט לעכל את צירופו של גורם זר להליך, כאשר מדובר היה בגוף השייך למדינה, והמייצג, מעצם הגדרתו ותפקידו, אינטרס ציבורי רחב ביותר.

ואכן, בקשות אמיקוס קוריה של הסנגוריה הציבורית התקבלו לאחר שנקבע כי מדובר בסוגיות עקרוניות, שיש להן השלכה על ציבור רחב של נאשמים ואין הן נוגעות דווקא לעניין הקונקרטי הנמצא בדיון²².

2. בין צד לבין ידיד

כאשר בוחנים את ההנמקה של השופט ברק בעניין קוזלי ואת הקריטריונים שקבע, קשה לראות הכול מהותי בין ידיד לבין מי שמצטרף לדיון כצד. הסיבה לחידוש ההלכה ולהסכמתו לקליטת הידיד נראית באמת פרוצדורלית: למעשה לא הייתה דרך אחרת לצרף את הסנגוריה – מדובר היה בהליך פלילי שאין בו ערוצי הצטרפות, ובנוסף לכך היה זה הליך פלילי נדיר של בקשה למשפט חוזר – שבעצם מהותו מעלה שאלות בעלות חשיבות משפטית וציבורית. אפשר לומר שזו הייתה הדרך של הנשיא ברק להכניס את העותר הציבורי להליכים מחוץ לבג"ץ. אולם נדמה כי ההרחבה של רעיון העותר הציבורי להליכים אחרים נתקלה בקושי משני סוגים: האחד הוא הקושי לצרף לדיון משפטי מי שאינו צד, והקושי השני הוא בקבלת רעיון הלובי המשפטי בנוסחו האמריקני. כך למשל נדחתה בקשת הצטרפות כאמיקוס קוריה של קבוצת פרופסורים מארצות-הברית, שביקשו להביע עמדה באשר לזכויות יוצרים במשפט הבינלאומי בעניין המגילות הגנוזות. הבקשה נדחתה תוך כדי הסתמכות על "פגמים דיוניים", אך ייתכן שהקושי היה טמון במקום אחר – בעצם הרעיון שקבוצת פרופסורים (המומחים המובילים בתחום

22 ראו ע"פ 111/99 שוורץ נ' מ"י, פ"ד (2) 241, 251–252 (להלן: עניין שוורץ), לפי דברי השופט בייניש. לעומת זאת, ראו את דעתו החולקת של השופט קדמי, שם, בע' 287–288, הרואה את מוסד ידיד בית המשפט באופן שונה לחלוטין וסובר כי הצירוף צריך להיעשות במקרים נדירים, שכן "בית-המשפט אינו נזקק להצעת עזרה מקצועית משפטית מן הציבור הרחב, ובמיוחד לא מאלה שיש להם עניין בקידומו של פתרון כזה או אחר לבעיה העומדת להכרעה בדיון המתנהל בפניו". לכן לדעתו יש להגביל את הזמנתו של הידיד כשיש "כורח דיוני", כלומר בנסיבות שבהן מעורבותו של הידיד דרושה להבטחת קיומו של דיון תקין והוגן בעניינו של הנאשם העומד לדיון – אך לא כאשר הידיד מבקש להציג עמדות משלו בסוגיה העומדת לדיון. לעומת זאת, בהחלטה שניתנה בנובמבר 2001 – מציין הרשם בועז אוקון, כמובן מאליו כי "נוכח עמדת הסניגוריה הציבורית, הפועלת כתמיד כעמית בית המשפט (ובעיקר עמית המתדיינים נטולי הכתובת הפורמלית, העומדים חסרי אונים ומושיע – אין) אני מורה על מינוי סניגור" (רע"א 1628/00 פלגנית נ' הפסיכיאטר המחוזי מחוז המרכז (לא פורסם) (עותק שמור במערכת) וכן מוסיף הרשם אוקון ומציין בסדרה של החלטות הנוגעות במינוי סניגור ציבורי חרף קיומו של ייצוג פורמלי כתיק, את מעמדה המיוחד של הסנגוריה הציבורית כידידת בית המשפט – ביחוד בסוגיות של ייצוג הולם. ראו ע"פ 6351/99 אבו טריף נ' מ"י (לא פורסם), תקדין עליון 2003(2) 1267; ע"פ 6652/98 כהן נ' מ"י (לא פורסם), תקדין עליון 2001(1) 249; ע"פ 5918/99 זבידאת נ' מ"י (לא פורסם), תקדין עליון 2001(1) 92.

זה בארצות־הברית ובקנדה), שאינם נפגעים כ"צד", יתערבו ויתמכו באופן מפורש באחד מהצדדים²³.

ניתן למנות כמה גורמים המבחינים בין הצטרפות כידיד להצטרפות כצד. הידיד מאפשר חופשיות יחסית בטיב הטיעון; אין צורך בלקוח וכיצירת יחסי עורך דין־לקוח; זהו הליך פשוט יחסית, המאפשר התארגנות מהירה; זהו הליך שאינו מחייב בהוצאות כבדות ואינו כובל את המצטרף בתוצאות הדיון, כך שאם טיעוניו יידחו יוכל לשוב ולפנות לבית המשפט בעתיד. הצטרפות של ארגונים חברתיים לשתי עתירות שנדונו בבג"ץ ממחישה את היתרונות של ערוך הצטרפות זה:

"האגודה לזכויות האזרח" וארגון "קו לעובד" ביקשו להצטרף כידידי בית המשפט בבג"ץ שהגישו חברות בנייה וחברות כוח אדם נגד שר הפנים²⁴. העתירה של המעסיקים כוונה נגד דרישת משרד הפנים לצרף ערכות כספית להתחייבות שנותן המעביד למשרד הפנים — שלפיה העובד יעזוב את הארץ תוך עשרה ימים מיום פקיעת תוקף הרישיון שלו. לדיון זה, שנשא אופי כלכלי במהותו, הצטרפו שני הארגונים העוסקים בזכויות העובדים הזרים וטענו מזווית שלא ניתן לה כל ייצוג בבית המשפט — זווית מבטם של העובדים הזרים, שדרישת הערכות פוגעת בהם באופן חמור, שכן היא מעודדת את המעסיקים לנקוט צעדים בלתי חוקיים, כגון עיכוב דרכונים ואף כליאה וגירוש בכוח, כדי למנוע את "בריחתם".

לא זאת בלבד שבית המשפט אישר את צירוף הארגונים כידידי בית המשפט, אלא גם הקדיש את הדיון המשפטי כולו לטיעוני הארגונים המצטרפים בדבר הפגיעה בזכויות העובדים. הטיעון המרכזי של העותרים בדבר היעדר סמכות של המדינה להטיל את הערבויות לא נדון כלל. טיעוני האמיקוס קוריה הגדירו אפוא את הפרדיגמה שדרכה ביצע בית המשפט את תהליך הביקורת השיפוטית בעניין זה: בסופו של עניין, המליץ בית המשפט למדינה לשקול את עמדתה מחדש, ובעקבות זאת הגישה המדינה הודעה, שלפיה היא מתחייבת לבטל את מדיניות הערבויות בעתיד ולהפסיק לחלט את כספי הערבויות בהווה. יש להעיר לגבי עתירה זו, שהעובדים הזרים היו יכולים להצטרף גם בדרך המלך — כמשיבים שזכויותיהם נפגעות מההסדר. אולם בשל האופי ה"כלכלי" של הדיון,

23 ראו ע"א 2790/93 Eisenman נ' קימרון, פ"ד נד(3) 817. בערעור זה, שעניינו היה זכויות יוצרים בפענוח המגילות הגנוזות, הוגשה בקשת הצטרפות כאמיקוס קוריה מצד ארגון של פרופסורים ומרצים למשפטים בארצות־הברית המתמחים בזכויות יוצרים. הארגון ביקש להציג תמונה מקיפה בדבר זכויות יוצרים בהיבט הבינלאומי. קימרון (שבית המשפט קבע שיש לו זכויות יוצרים בפענוח המגילות) התנגד לצירוף הארגון כאמיקוס קוריה וטען טענות דינויות וטענות מהותיות (פסקה 32 לפסק הדין). בית המשפט אכן רחה את בקשת ההצטרפות תוך שימוש בטענות הדינויות (פסקה 34 לפסק הדין), אך דומה כי הפגמים הדינויים הרבים שנמצאו בבקשה קשורים בכל זאת לכך שמדובר באמיקוס קוריה מהסוג האמריקני, זה המבקש להציג חוות דעת מקצועית־תאורטית תוך כדי תמיכה מפורשת באחד הצדדים.

24 בג"ץ 155/97 ע.ג.ע. אלונים נ' שר הפנים (לא פורסם), תקדין עליון 2001(1) 1901. האגודה לזכויות האזרח וארגון קו לעובד יוצגו על ידי עו"ד דנה אלכסנדר.

שלא עסק כלל בנושאים של זכויות אדם, נראה כי ההתערבות כידידים הייתה הדרך הנכונה.

דוגמה נוספת היא הצטרפותו של "מוקד סיוע לעובדים זרים", כידיד בית משפט, בעתירה לבג"ץ של אישה שהועסקה בזנות ונעצרה כדי לגרשה מהארץ, ואשר עתרה, באמצעות עורך דין, לשחרורה מהמעצר²⁵. המוקד גולל בפני בית המשפט את המסכת העובדתית העומדת מאחורי העתירה: עורך הדין המייצג את העותרת הוא בעצם נציגו של הסוחר באשה זאת, אשר מעוניין לשחררה כדי להוסיף ולהעסיקה בזנות, ועל כן, טען המוקד, "ישנה סבירות גבוהה כי באם תשוחרר [העותרת] יהיה הדבר החלפת כלא אחד באחר, גרוע יותר". גם עמדה זו זכתה לביטוי נרחב ולהשפעה מכרעת על החלטת בית המשפט, אשר החליט שלא לשחרר את העותרת בשלב זה מהמעצר, וקרא לרשויות המדינה לפעול בדחיפות כדי לפתור את בעיית הסחר בנשים, ולהתמודד עם העוולות הרבות הקשורות לכך²⁶.

במקרה זה וראי שההצטרפות כידידים הייתה הדרך היחידה הפתוחה בפני מוקד הסיוע. היתרון של ההצטרפות בעניין זה ברור: פרקליטות המדינה לא הייתה יכולה להעלות את טיעוניה, המטילים ספק בכנותו של הסנגור המייצג את העצורה. צירופו של מוקד הסיוע האיר בפני בית המשפט את ההשלכות הציבוריות הרחבות של התיק הנדון לפניו, באופן שלא היה יכול ללמוד מהצדדים עצמם.

לעומת זאת, בית המשפט דחה בקשת הצטרפות, כידידי בית משפט, של התכנית למשפט ולרווחה באוניברסיטת תל-אביב. התכנית ביקשה להצטרף לעתירה שהוגשה על ידי כמה גופים ציבוריים העוסקים בזכויות אדם²⁷, בנוגע למאסר חייבים בהליכי ההוצאה לפועל. בבקשת ההצטרפות הודגש, כי האמצעי המתאים להגשת טיעון זה הוא "ידיד בית משפט" ולא הצטרפות כעותרים, וזאת בשל אופיו האקדמי המובהק של הטיעון. בתזכירם הובאה בהרחבה משנתו של ד"ר רון חריס (כתוארו אז), מלומד משפטי בתחום דיני ההוצאה לפועל. ההחלטה הדוחה את הבקשה הייתה לקונית, וצוין בה כי האינטרסים של העותרים כבר מיוצגים על ידי הגופים שהגישו את העתירה.

25 בג"ץ 1119/01 זריצקיה נ' משרד הפנים (לא פורסם), תקדין עליון 2001(2) 649. מוקד סיוע לעובדים זרים יוצג על ידי עו"ד נעמי לבנקרון.

26 בעקבות החשיפה התקשורתית של עמדת מוקד הסיוע והעניין הציבורי שעורר נושא זה, ישנן היום שתי הצעות חוק הנדונות בכנסת: האחת היא לקבוע שייצוג נשים המועסקות בזנות והנעצרות לשם גירוש מהארץ ייעשה בידי הסנגוריה הציבורית, והשנייה לאפשר לאותן נשים לתבוע את הסרורים שלהן בעזרת הלשכה לסיוע משפטי אזרחי של המדינה. ראו, בהתאמה, הצעת חוק הסניגוריה הציבורית (תיקון) – זכאות לייצוג לנפגע מעבירה של סחר בבני אדם לעיסוק בזנות), תשס"ב–2001, ה"ח פ/3018 (עותק שמור במערכת); הצעת חוק איסור סחר בבני אדם, תשס"ג–2003, ה"ח פ/1291 (עותק שמור במערכת).

27 בג"ץ 538/01 התנועה למלחמה בעוני בישראל נ' שר המשפטים (לא פורסם), תקדין עליון 2002(1) 253. העתירה הוגשה על ידי האגודה לזכויות האזרח בישראל, עמותת "הלב למשפט" והחטיבה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים במכללת רמת גן.

ניתן, אולי, לראות בדחייה זו עדות לכך שבית המשפט אינו מוכן עדיין לקלוט את הדגם האמריקני, שלפיו אין טבעי מהצטרפותם של ארגונים, מוסדות אקדמיים ומלומדים משפטיים כ"ידידים" לעתירות של ארגונים ציבוריים, בסוגיות בעלות חשיבות חברתית²⁸.

על פי הניסיונות המעטים האחרים של ארגונים ופרטים להצטרף כידידים, נדמה כי מוסד זה ומה שמייתד אותו מערוצי הצטרפות אחרים, אינם בהירים די הצורך גם לשופטים. כך למשל ניתן לציין מקרים שבהם גופים ביקשו להצטרף לעתירה מסוימת כידידים, ובית המשפט צירף אותם כצדדים נוספים²⁹, מבלי לנמק זאת כלל. כשבוחנים את רקורד צירוף הידידים בבית משפט מאז שנת 1997 – ניתן למנות בסך הכול שש פעמים שההצטרפות אושרה פורמלית, ומתוכן רק בשני מקרים נערך דיון ענייני במעמדו של הידיד ובשיקולי הצירוף (בעניין קוזלי ובעניין שוורץ). עוד שלוש פעמים ניתן אישור למבקשים להצטרף מבלי לקבוע את מעמדם בתיק³⁰.

דיון מעניין החושף את הבעייתיות של מוסד האמיקוס קוריה נמצא בהחלטתו התקדימית של השופט אור בנוגע לצירוף המועצה לצרכנות כצד לדיון נוסף, בדנ"א 5712/01 ברזני נ' בזק³¹. בהחלטה זאת, מספטמבר 2002, עשה השופט אור שימוש בנימוקיו של הנשיא ברק בעניין קוזלי בנוגע לצירוף ידיד, אך לבסוף צירף את המועצה לצרכנות כצד לכל דבר. המועצה עצמה ביקשה, אגב, להצטרף כצד, והציעה רק כחלופה את האפשרות לצרפה כידיד. האם זוהי החלטה טובה לידידים או רעה לידידים?

28 ייתכן, עם זאת, כי החלטת הדחייה של האמיקוס קוריה הייתה קשורה לעמדת בית המשפט בנוגע לעתירה הראשית, שכן גם העתירה נדחתה בסופו של דבר ללא דיון מעמיק. כן ייתכן, כי בית המשפט סבר כי די בכך שמוסד אקדמי אחד (מכללת רמת גן) מצוי בין העותרים ואין צורך בהוספת טיעון מהסוג האקדמי לעתירה.

29 למשל בבג"ץ 6006/00 רופאים לזכויות אדם נ' השר לבטחון פנים (לא פורסם), תקדין עליון 2001(2) 730. לשכת עורכי הדין ביקשה להצטרף כידיד וצורפה כמשיב. לאחרונה צורפו הארגון "קול בשכונות" ו"הקשת הדמוקרטית המזרחית" להליכים בבית המשפט העליון בין דיירים לחברת "עמידר", בעניין זכויות דיירים בדיון הציבורי להוריש את זכותם בדירה לצאצאיהם. הרשם עודד שחם מציין את סמכותו של בית המשפט לצרף ידיד בית משפט ומוסיף: "אין מחלוקת של ממש כי לשאלה זו חשיבות ציבורית ניכרת. מן החומר שבפניי עולה גם, כי המבקשים עשירים לתרום לבירור ההליך בהיותם גופים ציבוריים אשר ליוו את מאבקם של דיירי הדיוור הציבורי. מנגד, אין כל טענה או יסוד לחשוש כי צירופם של המבקשים להליך יביא לפגיעה של ממש ביעילות הדיון או באינטרסים של המתדיינים: בקשת המבקשים מצטמצמת להגשת תזכיר בכתב, טרם הוגשו סיכומים מטעם מי מהצדדים ואף לא הועלתה כל התנגדות לבקשה". לאחר כל הנימוקים הללו – צירף הרשם את העמותות הציבוריות כמשיבות. ראו ע"א 10425/03 מ"י נ' שאשא ועמידר (טרם פורסם), תקדין עליון 2004(3) 775.

30 ראו נספח 1 המפרט את הבקשות ואת גורלן.

31 דנ"א 5712/01 ברזני נ' בזק, פ"ד נו(6) 922. בקשה מיום 12.9.02 מטעם המועצה הישראלית לצרכנות להצטרף כצד לדיון הנוסף. את המועצה לצרכנות ייצג עו"ד פרופסור סיני דויטש. המועצה לצרכנות ביקשה להצטרף כצד, אף על פי שלא הייתה בעלת דין בערכאות הקודמות, והציעה כאופציה, אם בקשתה תדחה, לאשר לה מעמד של ידיד בית המשפט.

מצד אחד ניתן לטעון כי אם המועצה צורפה כצד, הרי קל וחומר שניתן לצרף ידידים להליך מעין זה. אולם עניין ה"קל וחומר" אינו ודאי במקרה דנן. נדמה כי לבית המשפט דווקא קל יותר לעכל צירוף של צד, שיש לו אינטרס ישיר בדבר, מאשר צירוף של ידיד – שיש בו איום מסוים על התפיסה המשפטית האדברסרית. השופט אור משתמש בנימוקי הצירוף של ידיד מעניין קוזלי, אך לבסוף מדגיש, כי במקרה הזה הצירוף לא יפגע ביעילות הדיון, שכן המועצה לצרכנות תצורף כצד ותהיה כבולה לתוצאות הדיון המשפטי. השימוש בקריטריונים של עניין קוזלי כדי לצרף את המבקשים כצד, מטשטש, כך נראה, את ייחודו של הידיד כערוך הצטרפות נפרד ואחר.

פסק דין נוסף שמעורר תמיהות באשר ליחסו של בית המשפט העליון לצירוף ידידים, הוא פסק הדין שניתן לאחרונה בעניין גדר ההפרדה³². חברי המועצה לשלום וביטחון ביקשו להצטרף כידידי בית המשפט לעתירת התושבים הפלסטינים נגד תוואי הגדר, והנשיא ברק מתאר כך את מעמדם בתיק: "בהסכמת הצדדים, צירפנו תצהיר נוסף [...] שהגישו [...] כחלק מהעתירה בלי שיהיה בכך לקבוע כי עצמתם חופפת לעצמת העותרים". נשאלת השאלה מדוע להזדקק להגדרת מעמד כה מפותלת אם אפשר היה לקבלם בפשטות כידידי בית המשפט? האם אין זו מהותו של "הידיד", ש"עצמתו אינה חופפת לעצמת העותרים"? הגדרה זו יוצרת את הרושם שבית המשפט יעשה כל שבידו כדי לא להגדיר את המצטרפים כ"ידידי בית המשפט".

יהיה ודאי מי שיאמר, כי מדובר בדקדוק בקטנות: ידיד, צד, תזכיר או תצהיר, התוצאה החשובה היא עצם הצירוף (ואמנם בעתירה הנזכרת נודעה לצירוף משמעות רבה, והשופטים הרבו להתייחס לעצמת המועצה), ובכל זאת נדמה כי בהימנעות מהגדרת מעמד המצטרף כ"ידיד בית המשפט" מעביר בית המשפט העליון מסר של הגבלה ואולי אף של רתיעה מערוך הצטרפות זה.

ד. לאן פניו של "הידיד הישראלי"?

האם יש מקום להרחיב את תפיסת תפקידו של "ידיד בית המשפט" לכיוון הדגם האמריקני והאם יש סיכוי שהדבר יצליח? כדי לענות על שאלות אלו, יש להעיר תחילה על השוני בין שתי מערכות המשפט, ולבחון גורמים נוספים, המשפיעים על כיוון התפתחותו של מוסד זה במשפט הישראלי.

1. הגורם המבני הפרוצדורלי

מוסד תזכיר האמיקוס קוריה התפתח בארצות-הברית, בראש ובראשונה כדי לענות על צורך של הממשל הפדרלי להופיע כצד בתיקים שבהם הוכרעו סכסוכים בין אזרחים לבין עצמם ובין אזרחים למדינות. בשל בעיה חוקתית שמנעה

32 בג"ץ 2056/04 מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל ומפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פ"ד נח(5) 807, 824.

מהממשל להיות מצורף כצד בתיקים עצמם³³, החל בית המשפט העליון להזמין את הממשל להגיש תיקי אמיקוס קוריה, וכלי זה שירת את הממשל במשך שנים, בעיקר בתביעות בענייני קרקע. בהמשך התרחבה אפשרות הגשת האמיקוס קוריה גם לפרטים, לארגונים ולקבוצות אינטרסים, עד שהזכות לכך עוגנה בחקיקה. בישראל, לעומת זאת, צירוף רשויות המדינה כצד להליך אינו מהווה בעיה. היועץ המשפטי לממשלה, כמייצג של האינטרס הציבורי, הוסמך להצטרף לכל הליך, בכל ערכאה, כנציג המדינה כאשר "זכות של מדינת ישראל או זכות ציבורית או עניין ציבורי מושפעים או כרוכים [...] בהליך פלוני שלפני בית המשפט"³⁴. על כן ניתן לומר כי מראש לא הייתה לרשויות השלטון בישראל כל מוטיבציה לפתח מוסד זה. ניתן אולי להסביר את ההבדל בין שתי המדינות גם מהכיוון ההפוך: גם לעותרים הציבוריים, לפרטים ולארגונים השונים בישראל לא הייתה כל מוטיבציה לפתח את מוסד האמיקוס קוריה, בשל המשקל הרב שמייחסים ארגונים אלה להתדיינות בבג"ץ ובשל הנגישות הרבה והקלה יחסית אל בית המשפט העליון בישראל. זאת, להבדיל מהמצב בארצות-הברית – שם בשיאו שמע בית המשפט העליון 150 תיקים בשנה, וכיום ירד מספרם עד כמעט למחצית. רק ארבעה אחוזים מאלפי התיקים המגיעים לבית המשפט העליון בארצות-הברית מתקבלים ונדונים בו³⁵. במובן זה ניתן לומר, כי בית המשפט בארצות-הברית, אשר סגר את הדלת באופן כמעט מוחלט בפני המתדיינים הישירים, היה נדיב דיו כדי לפתוח את החלון ולהקל את כניסתם של "ידידים".

2. תפיסת תפקיד בית המשפט

בית המשפט העליון בישראל הכיר במעמדו של העותר הציבורי, אך האם ניתן לראות בכך הכרה גלויה ומלאה בהיות בית המשפט חלק מזירת ההתגוששות הפוליטית במדינה?

העוסקים בנושא האמיקוס קוריה מדגישים, כי פיתוח כלי זה הוא תוצר של תפיסת בית המשפט העליון את עצמו כקובע את דמות החברה. ככל שבית המשפט אקטיביסטי יותר ומכיר יותר במשמעות הציבורית של פסיקותיו, כך גם תהיה גישתו כלפי האמיקוס קוריה פתוחה יותר³⁶.

האמיקוס קוריה הוא קריאת תיגר על המודל האדברסרי, שבו משמשת זירת המשפט לדירקרב בין שני צדדים, והשופט מכריע את הסכסוך ביניהם על פי החוק

33 על פי ס' 3 לחוקת ארצות-הברית, תביעות בין-מדינתיות הן בסמכות מקורית של בית המשפט העליון, ואילו בתביעות שבהן מעורב הממשל הפדרלי מכהן בית המשפט העליון רק כסמכות ערעור. על ידי צירוף הממשל כאמיקוס קוריה – עוקפים את המכשול החוקתי, והממשל יכול להופיע ישירות בתיקים שמעניינים אותו בפני בית המשפט העליון. ראו: Krislov, *supra*, note 1, at p. 701.

34 ס' 1 לפקודת סדרי הדין.

35 Kearney & Merrill, *supra* note 10, at p. 817.

36 ראו למשל: Williams, *supra* note 5, at p. 366, וכן: Koshner, *supra* note 4, at pp. 35–66.

הקיים, מבלי שיהיה בה מקום להתערבות של גורמים זרים מבחוץ. האמיקוס קוריה, לעומת זאת, מוביל את בית המשפט לעסוק בהיבטים הפרוספקטיביים של התיק העומד בפניו – בהשלכות הציבוריות הרחבות שלו, ובכך מעורר חשש כי האינטרסים של הצדדים הישירים לסכסוך ייפגעו.

מחלוקת בינלאומית סביב סוגיה זאת בדיוק מתנהלת בארגון הסחר העולמי (WTO), אשר החליט לאמץ את מוסד האמיקוס קוריה בגופים השיפוטיים שלו ולאפשר לגופים שאינם מדינות להצטרף לדיונים המשפטיים המתנהלים בין המדינות החברות בארגון. האמיקוס קוריה כמייצג התרבות המשפטית האמריקנית, הדוגלת בפתיחות, בשיח ובנגישות למשפט, פתח את דלתות בית המשפט בפני החברה האזרחית, והביא לכך שארגוני זכויות אדם ואיכות הסביבה כמו גם לובי של חברות גדולות ותעשייתיים יכולים להשמיע את קולם בגופי ההתדיינות בין המדינות החברות בארגון. מסתבר כי המדינות המתפתחות הן המתנגדות הגדולות למוסד האמיקוס קוריה, מחשש לאיבוד הרוב שלהן בגוף המיועד ליישוב מחלוקות, ומחשש לכך שהאינטרסים המידיים שלהן ייפגעו.³⁷

בארצות-הברית עצמה הביא השימוש באמיקוס קוריה על ידי ארגונים פוליטיים מובהקים לתפיסת בית המשפט כזירה פוליטית מובהקת אף היא. האמיקוס קוריה נתפס כקצה הפורמליסטי של המאבק הציבורי, בצד הפגנות, קמפיין תקשורתי, עצומות וכדומה.³⁸ מפוליטיזציה זו לא נחסכה ביקורת. שופטים אמריקנים טענו אז, וטוענים גם היום, כי מוסד האמיקוס קוריה מפעיל לחץ ציבורי על שופטים המחפשים פופולריות ולגיטימציה מהציבור, ומטה את תוצאות המשפט.³⁹

ואכן, הוויכוח על מוסד האמיקוס קוריה כמעניק לגיטימציה לבית המשפט, הוא פן נוסף של שאלת הפוליטיזציה של המשפט. האם הצורך בלגיטימציה מהציבור משקף דמוקרטיזציה של בית המשפט, או שזוהי דווקא פגיעה של ממש בעקרונות הדמוקרטיה – דהיינו בעקרון הפרדת הרשויות? האם מה שנכון לגבי פוליטיקאי, השואב את כוחו מבחירת הציבור וצריך לתת לו דין וחשבון, צריך להיות נכון גם לגבי השופט? במחלוקת שהתנהלה בעניין זה בקנדה, טענו משפטנים, כי בהרחבת זכות ההתערבות יש משום מתן לגיטימציה לבית המשפט בשני אופנים: ראשית, הנכונות של בית המשפט להקשיב למתערבים משקפת את

C.P.R. Romano "The Americanization of International Litigation" 19 Ohio St. J. on Disp. Resol. (2003) 89

³⁷ Krislov, *supra* note 1, at p. 710

³⁸ כך, למשל, התלונן השופט בלאק (Black) בשנות החמישים על הנהוג המתגבר לשלוח מכתבים לשופטים כדי להשפיע על ההכרעה השיפוטית על ידי הפעלת לחץ. Krislov, *supra* note 1, at p. 711 ובשנות התשעים טען השופט המחוזי ריצ'רד פוזנר (Posner) כי לאחר שש־עשרה שנים של קריאת תזכירי אמיקוס קוריה שרובם המכריע לא סייע לשופטים, בהיותם חוזרים על צמדות הצדדים, הוא הגיע למסקנה שטוב יהיה לבקר את בקשות האמיקוס קוריה בצורה מדוקדקת יותר. וכך גם שופט בית המשפט העליון סקאליה (Scalia) היוצא נגד הלחץ של הארגונים היוצר הטיה של המשפט. Kearney & Merrill, *supra* note 10, at p. 746

הכבוד שרוחשים השופטים לאנשים מהציבור. שנית, עצם מתן הזכות למתערבים להשמיע את דברם, יוצר אצלם מחויבות מוסרית לכבד את פסק הדין⁴⁰. על גישה זו נמתחה ביקורת חריפה מצד המערכת המשפטית, בטענה, כי פסיקותיו של בית המשפט הן בהכרח מחייבות ולגיטימיות על פי החוק. השקפת העולם שלפיה ההשתתפות הרחבה בהליך המשפטי יוצרת לגיטימציה של בית המשפט, פוגעת ביסודות השיטה הדמוקרטית – דהיינו בעצמאותה של הרשות השיפוטית⁴¹.

למרות חילוקי הדעות בנוגע לצורך בלגיטימציה מהציבור ולמרות השוני בין מעמדם הפוליטי של השופטים בשיטות המשפט השונות, דומה שהיום אין ויכוח של ממש בנוגע להשלכות הפוליטיות של פסיקת בית המשפט, בפרט במערכת חוקתית, שבה לא הפרלמנט הוא המתקן חקיקה שיפוטית, אלא בית המשפט הוא שמבקר את חקיקת הפרלמנט⁴².

השאלה היא כמובן שאלת המידה. עד כמה שופטים (ולא רק הם) יאמצו את ההשקפה שלפיה בית המשפט, כמו כל רשות ציבורית אחרת, צריך לתת דין וחשבון על החלטותיו ולצפות ללגיטימציה מהציבור? דומה, כי כאן המקום להביא את דבריו של הנשיא שמגר בפרשת אלוני⁴³. בהתייחסו לזכות העמידה של העותר הציבורי, אומר הנשיא שמגר את הדברים הבאים:

"לאור עילתה הציבורית-הכללית האמורה של הפנייה לבית המשפט העליון, מתבקשת כאמור, מניה וביה, ההתייחסות לשאלה, מה מחדשת ומוסיפה, במקרה פלוני, הפנייה לערכאות של עותר או של משיב נוסף, המבקש להצטרף לדיון בשלב בו מצויה הבעיה כבר ממילא לפני בית המשפט בגדר עתירה שהובאה לפני שופט, ועל אחת כמה וכמה אחרי הוצאת צו-על-תנאי. לא יכול להיות ספק בכך, שההליך המשפטי אינו מתנהל לפי המתכונת של הבירור או הוויכוח הפוליטי-הציבורי הדמוקרטי, אשר בו מבקש כל צד חיזוק ותמיכה מידי רבים נוספים ככל האפשר. ההליך לפני בית המשפט הגבוה לצדק גם אינו יכול להתנהל בצורה של מעין משאל עם או של מעין החתמה על עצומה; דבר זה אינו תואם את אופיים של ההליכים המשפטיים, אשר אינם צריכים להפוך לזירה להתמודדויות פוליטיות או לשמש תחליף מדעת למהלכים בעלי מגמה פוליטית ואשר אינם כבואה לדעת הרוב דווקא. מטרתו הבלעדית של ההליך השיפוטי היא ההכרעה המשפטית. אין לכן, לכאורה, הצדקה להכיר בהצטרפות להליכים, שכל משמעותה אינה אלא חזרה על טענה משפטית, מתחום האינטרס העקרוני-הציבורי, אשר מצויה כבר ממילא לפני בית המשפט, או מתן ביטוי להזדהות, יהיה זה עם מי שכבר פנה

40. Bryden, *supra* note 5, at pp. 508–509

41. Murray, *supra* note 5, at p. 248

42. *Ibid*, at p. 252

43. בג"ץ 852/86 אלוני נ' שר המשפטים, פ"ד מא(2) 1.

ממילא לבית המשפט והביא לבירורה של השאלה המשפטית או יהיה זה עם מי שהחלטתו מועברת אותה שעה כשכב הביקורת של בית המשפט. יתרה מזאת, ניתן על נקלה לתאר מצב, בו עלול ריבוי המצטרפים מכל צד להביא לפגיעה או אף לשיתוק פעולתו של בית המשפט; בדרך כלל אין בריבוי בעלי הדין כשלעצמו כדי לתרום לבירורה הנאות של הסוגיה שבמחלוקת, וכאמור, בנסיבות מסוימות, אף ייתכן, כי היפוכו של הדבר יהיה נכון, והבירור המשפטי ההולם והראוי יימנע דווקא בשל ריבוי המתדיינים⁴⁴.

והרי האמיקוס קוריה, בנוסחו האמריקני, הוא בדיוק כל הדברים האלה.

3. אמיקוס קוריה בערכאות אחרות

אם מספר בקשות ההצטרפות כ"ידידים" בבית המשפט העליון בישראל הנו נמוך מאוד, הרי מספר בקשות ההצטרפות לערכאות האחרות עוד נמוך ממנו. רוב הדיונים המשפטיים בארץ מתנהלים בתחום האזרחי והפלילי ולא בתחום החוקתי והמנהלי. להוציא כמה חוקים ספציפיים שכבר צוינו לעיל, הרי בהליכים אלה אין כמעט אופציה אחרת להצטרפות מלבד אמיקוס קוריה. בתי המשפט לענייני משפחה ובית הדין לעבודה פונים לעתים מיזמתם לארגונים ציבוריים בבקשה להגיש עמדה או להופיע כידידי בית המשפט⁴⁵, אך הדבר רחוק מלהיות פרקטיקה מקובלת ושמרתית כפי שנהוג בארצות-הברית, ויש מקום לחשוב שההליך כמעט שאינו מוכר בערכאות האחרות⁴⁶.

44 שם, בע' 31.

45 בית המשפט לענייני משפחה פנה בעניין מסוים למועצה לשלום הילד בבקשה להופיע כידיד בית משפט, ובית הדין לעבודה ביקש מ"קו לעובד" ומהאגודה לזכויות האזרח בישראל להגיש עמדה כתובה בעניין מסוים שנדון בפניו, וניתן לראות בכך מעין אמיקוס קוריה. בר"ע 1541/01 Xue Bin נ' א.א. דורי בנייה בע"מ (לא פורסם) (עותק שמור במערכת). עוד אפשר להזכיר פסק דין של בית הדין הארצי לעבודה (בש"א 3010/01 לשכת עורכי הדין נ' הורן (לא פורסם) (עותק שמור במערכת) אשר צירף את לשכת עורכי הדין כמעמד דומה לזה של עותר ציבורי, ובכך קיבל את ערעור הלשכה על החלטת בית הדין האזורי אשר דחה את הצטרפות הלשכה בנימוק של היעדר מעמד. וכן פסק דין נוסף של בית הדין הארצי לעבודה אשר אפשר להתאחדות התעשיינים להגיש טיעון בכתב בדיון בהסכם קיבוצי, אף שאינה צד לסכסוך. בר"ע 592/99 הסתדרות העובדים הכללית החדשה – האגף לאיגוד מקצועי נ' התאחדות התעשיינים בישראל (לא פורסם) תקדין ארצי 1999 (4) 9.

46 כך למשל בקשת הצטרפות של מוקד הסיוע לעובדים זרים (על ידי נעמי לבנקרון) שהוגשה לבית המשפט המחוזי בתל-אביב, בעניין בקשת עורך דין של נאשמים לעכב יציאה מן הארץ של נשים זרות, שהיו עצורות לצורך גביית עדות מוקדמת, לא זכתה לכל התייחסות בדיון שנערך בבית המשפט. ת"פ 1063/01 מ"י נ' רומנו (טרם פורסם) (עותק שמור במערכת). לעומת זאת, בדיון בבית המשפט המחוזי בחיפה בדבר הרשעתה ומאסרה של קורבן לסחר בנשים בגין הסתננות לארץ ושהות בלתי חוקית, אפשר בית המשפט למוקד להצטרף כידידים אך עמדתם נדחתה על ידו (ע"פ 3750/03 גורדניצ'וק נ' מ"י (טרם פורסם) (עותק שמור במערכת). לאחרונה חלה התפתחות מסוימת בערכאות השונות, ומוגשות יותר בקשות הצטרפות, בעיקר על ידי לשכת עורכי הדין. ראו בעניין זה נספח 2.

כדוגמה לזורתו ולמזורתו של הידיד בבית המשפט המחוזי ניתן להביא את החלטתו של רשם בית המשפט המחוזי, ד"ר עדי אזור ז"ל, בנוגע לבקשתה של לשכת עורכי הדין להצטרף כידידת בית המשפט בסכסוך בין חברה המעניקה שירותים משפטיים לבין חברת "מקורות"⁴⁷.

הרשם אזור הביא מהטענות של אותה חברה שביקשה לדחות את בקשת ההצטרפות, ובכללן הטענה שבית המשפט המחוזי כערכאה ראשונה אינו צריך לדון בהשלכות עקרוניות של התיק אלא רק בעובדות המקרה, וכן הטענה כי לשכת עורכי הדין לא הוכרה מעולם כ"ידידת בית המשפט", ואין להכיר בה ככזו, שכן היא שונה מהסנגוריה הציבורית ומהמועצה לצרכנות המייצגות את הציבור הרחב או אוכלוסיות חלשות.

הרשם אזור אפשר בסופו של דבר את צירופה של הלשכה כגוף מקצועי המתאים לשמש "ידיד בית המשפט", וקבע כי העניין הציבורי שיש בדיון המשפטי (בדבר הסגת גבול המקצוע) מחייב את צירופה של הלשכה. הטענות שנשמעו בדיון זה ממחישות את מידת הערפול השורר כעת באשר לטיבו של הידיד, הגופים המתאימים להצטרף כידידים, סוג ההליכים והערכאות המתאימות לצירוף.

ה. יעילותו של הידיד

רכו של "הידיד" בדמותו האמריקנית אל תוככי המשפט בישראל אינה נחסמת רק על ידי השופטים. מהלך כזה, של הפיכת בית המשפט ל"הייד פארק" רעיוני, בסוגיות מסוימות, אינו יכול לבוא רק מצד בית המשפט – הוא צריך לבוא כדרישה מהשטח, מהארגונים עצמם. הארגונים בישראל צריכים אפוא לשאול את עצמם אם ראוי לאמץ את האמיקוס קוריה במתכונת זו, וגם אם הדבר כדאי.

הדעות חלוקות בשאלה זו. התומכים במודל רחב של התערבות ושל אמיקוס קוריה יודעים לצטט מקרים רבים, שבהם השפיע תזכיר אמיקוס קוריה באופן מכריע על החלטת בית המשפט, וכן לציין הלכות חשובות בסוגיות חוקתיות, המסתמכות על תזכירי האמיקוס קוריה ולא על טיעוני הצדדים⁴⁸. מנגד, ישנם אלה

47 כ"ש"א 22050/03 (ת"א) לשכת עורכי הדין בישראל נ' ארנונה ניהול נכסים ויעוץ (1965) בע"מ, ומקורות חברת מים בע"מ (טרם פורסם), תקדין מחוזי 2004 (1) 3533.

48 כך, למשל, בארצות-הברית בפסק דין (1961) 367 U.S. 643 *Mapp v. Ohio* היה זה תזכיר אמיקוס קוריה של האגודה לזכויות האזרח (ACLU) אשר הביא לאימוצו של עקרון "פירות העץ המורעל" האוסר קבלת ראיות שהושגו בדרכים בלתי חוקיות במשפט הפלילי. בקנדה אימץ בית המשפט העליון את עמדת הארגון הפמיניסטי LEAF שהופיע כארגון מתערב בפרשת: *Andrews v. Law Society of British Columbia* [1989] 1 S.C.R. 143, בנושא פרשנות לסעיף 15 לחוקת קנדה שעוסק בשוויון וכן דוגמאות רבות נוספות – ראו: Williams, *supra* note 5, at pp. 371–376, B.J. Ennis "Effective Amicus Briefs" 33 *Catholic U.L. Rev.* (1984) 603, המביא דוגמאות רבות לתיקים שבהם לאמיקוס קוריה הייתה השפעה מכרעת על פסק הדין.

הטוענים, כי הפתיחות הרבה של בית המשפט לאמיקוס קוריה הייתה בעוכריו של מוסד זה. בית המשפט החל לראות בתזכירים עניין פוליטי, התזכירים עצמם חוזרים על עמדות הצדדים, ומהווים באופן כללי מטורד.

מחקר מקיף שפורסם באחרונה בארצות-הברית מציג תמונה שאינה מהווה עידוד של ממש לארגונים לפעול למען אימוצו של האמיקוס קוריה בישראל: החוקרים בדקו את השפעת תזכירי האמיקוס קוריה על תוצאות המשפט בבית המשפט העליון בארצות-הברית בין השנים 1946–1995, שהם 6000 החלטות במשך שישים שנים.⁴⁹

על פי ממצאיהם, אין כל מתאם בין העלייה העצומה במספר תזכירי האמיקוס קוריה במחצית השנייה של המאה ה-20 לבין מידת השפעתם של תזכירים אלה על בית המשפט. עוד העלו הממצאים, כי תזכירי אמיקוס קוריה התומכים במשיבים דווקא, הצליחו יותר מאשר אלה התומכים בעותרים, ושההשפעה הרבה ביותר של תזכירי אמיקוס קוריה על הפסיקה נרשמה לזכות ה-Solicitor General (שמעמדו דומה לזה של היועץ המשפטי לממשלה בישראל). הרקורד של ארגוני זכויות האדם הגדולים, כמו האגודה לזכויות האזרח (ACLU), אינו אחיד — אין תוצאות עקביות של הצלחה. אמנם הצלחות הארגונים רבות יותר מאשר של מגישי האמיקוס קוריה האחרים, אך למרות המקצועיות והניסיון הרב שיש להם — עדיין שיעורי ההשפעה אינם משכנעים.

הסיבה להצלחתו המרשימה של ה-Solicitor General, אומרים המחקרים, היא יחסו של בית המשפט אליו כאל כגורם אובייקטיבי מקצועי, שמביא תרומה ייחודית לבית המשפט, ושיכול באמת ובתמים לסייע לבית המשפט בפרשנות החוק.⁵⁰

המסקנות המיידיות שיכולות לעלות בדעתו של קורא המחקר הן:
א. האמיקוס קוריה, שהתחיל ככלי בשירות הממשל, הוא עדיין המשרת הטוב ביותר של האינטרסים של הממשל.⁵¹

ב. למרות הפתיחות העצומה לכל מגישי האמיקוס קוריה ולמרות עידוד הציבור להשמיע את דברו בבית המשפט, ראו זה פלא — בסופו של דבר מי שמצליח

49 Kearney & Merrill, *supra* note 10

50 *Ibid.*, at p. 818 מידת האובייקטיביות של הפרקליט הראשי, יכולה, כמובן, להיות נתונה במחלוקת. נשמעת גם הטענה כי ההצלחה הרבה של הפרקליט הראשי טמונה ביחסיו המיוחדים עם בית המשפט, בשל הופעותיו המרובות בפניו. וראו בעניין זה: P. Ala'i, "Judicial Lobbying at the WTO: The debate over the use of Amicus Curiae Briefs and the U.S. experience" 24 *Fordham Int'l L.J.* (2000) 62

51 יש להעיר, כי לא פעם אינטרסים אלה זהים עם אלה של ארגוני זכויות האדם. קייסלוב אומר כי ההבנה שהאמיקוס קוריה יכול להוות סוג של לובי משפטי התחילה דווקא אצל משרד המשפטים, מתוך תפיסה של הגנה על האינטרס הציבורי הרחב, וניסיון להחיל את החקיקה הפדרלית (הליברלית יותר) על המדינות השמרניות. כך בתיקים של הפליה, זכויות עובדים וכדומה.

להשפיע על ההכרעות השיפוטיות הוא דווקא ה"ידיד" במתכונתו הקלאסית — מי שנתפס כאובייקטיבי, כמקצוען, וכתורם זווית חדשה לבית המשפט. האם ניתן להבין מכל האמור לעיל שהפתיחות של בית המשפט בארצות-הברית אל מוסד האמיקוס קוריה אינה אלא פתיחות מדומה, ובית המשפט אולי מוכן לתת לקולות הרבים להדהד בחללו, אך הוא אינו מוכן ממש להאזין להם? ייתכן כי שאלה זו צריכה לעלות במסגרת הדיון הרחב יותר (שלא ייעשה כאן), בדבר יעילות השימוש באמצעים המשפטיים לשם יצירת שינוי חברתי ופוליטי והדרכים למדוד השפעה זו⁵², אך דומה כי על האמיקוס קוריה צריך להסתכל לא רק מבעד למשקפי היעילות והתוצאות המיידיות "כשטח". סביר להניח, כי ההשפעה המצומצמת של האמיקוס קוריה על ההכרעות השיפוטיות המידיות ידועה למגישי האמיקוס קוריה השונים. מדוע אפוא הם טורחים לעשות זאת פעם אחר פעם? מהו ההסבר לגאות העצומה בהגשת תזכירי האמיקוס קוריה בארצות-הברית בחמישים השנים האחרונות? החוקרים מציעים שורה של הסברים: הקלות הטכנית והכספית בהגשת האמיקוס קוריה; הפתיחות של בית המשפט לקבלתו והאקטיביזם של בית המשפט, אשר יצר את התחושה שניתן לשנות את המשפט באמצעות ליטיגציה; חקיקה מוגברת בענייני זכויות אדם, אשר דרשה פרשנות חדשה ואפילו עלייה במספר עורכי הדין בארצות-הברית⁵³.

בין השאר, מציעים החוקרים את האפשרות, כי הקהל האמיתי של האמיקוס קוריה הוא לא בית המשפט אלא חברי הארגונים עצמם. האמיקוס קוריה מוגש כדי לרצות את חברי הארגון, כדי להוכיח אקטיביות וכדי למשוך חברים חדשים ותרומות. על פי הסבר זה ניתן לומר כי לא הארגונים הם המשיעיים על מדיניות בית המשפט, אלא בית המשפט הוא זה שקובע את דמותם ואת סדר יומם של הארגונים. על אף הרוח הציניית הנושבת מדברים אלה — קשה לקבל כי תופעה כל כך משמעותית וחזקה תיוותר ללא השפעה על דמות המשפט והחברה בכללותה. קריסלוב אומר כי המהפך שעבר האמיקוס קוריה משקף שינוי חברתי שחל מערכת הפוליטית בארצות-הברית — שינוי מחברה של פריטים לחברה של ארגונים וגופים מאוגדים. ואכן, האמיקוס קוריה מאפשר יציאה מתוך מערכת היחסים הפרטית והפרטנית לעבר מערכת ציבורית-קהילתית. יש לכך הד ברור גם בתפיסת הארגונים את עצמם לא כגופים העובדים בנפרד, אלא כשותפים בקואליציה רחבה, הרואה כל עתירה המגיעה לדיון בבית המשפט העליון כחלק מקמפיין ציבורי.

תזכירי האמיקוס קוריה (שהם בדרך כלל קצרים ונוחים לקריאה) זוכים לתפוצה רחבה ולפרסום בין חברי הארגון, ומופיעים באתרי האינטרנט של הארגונים

52 לדיון נרחב (ופסימי) באשר להשפעת ההתדיינות המשפטית על דמות החברה, ראו: G.N. Rosenberg *The Hollow Hope: Can Courts Bring about Social change?* (Chicago, 1991)

53 ראו: Koshner, *supra* note 4, at pp. 100–105 וכן: Kearney & Merrill, *supra* note 10, at pp. 825–826.

השונים. רמת שיתוף הפעולה בין הארגונים היא גבוהה ביותר. לפעמים מחלקים ביניהם הארגונים את הטענות שייטענו בתיק הראשי לעומת הטענות שיפים למסגרת של האמיקוס קוריה, שהם טענות נוצזים יותר, אשר יש סיכון שיידחו על ידי בית המשפט.

נימוקים שאולי ירגיזו את השופטים, דוקטרינות שאינן מבוססות דיין וטיעונים מהסוג הרגשי שאין להם אחיזה משפטית חזקה "נטענים" על ידי האמיקוס קוריה.⁵⁴

אך נראה כי כיום האמיקוס קוריה אינו משקף רק מעבר למערכת ציבורית וקהילתית, אלא אף את הצורך לצאת מהזירה המשפטית ואת השאיפה להשפיע הרבה מעבר לה.

דוגמה מרתקת לתפקיד שממלא האמיקוס קוריה עולה מהמעקב אחר קורות פרשת Webster.⁵⁵ עתירה זו עסקה בחוקתיות של צמצום האפשרות לבצע הפלות, והיא נדונה בבית משפט שרוב שופטיו מונו על ידי רונלד רייגן ואנשי ממשלו. הציפייה הייתה אפוא כי בריון המשפטי תתהפך ההלכה שנקבעה בבית המשפט בשנת 1973,⁵⁶ שלפיה הזכות לעשות הפלה היא זכות חוקתית, ואשר נשמרה בקנאות כל אותן שנים על ידי בית המשפט העליון.

כאמור, העתירה בפרשת Webster משכה אליה מספר חסר תקדים של תזכירי אמיקוס קוריה. בפתח הקובץ עב הכרס⁵⁷ המכנס את כל תזכירי האמיקוס קוריה (שמונים במספר) שהוגשו בפרשייה זו, מתוארת האווירה סביב הדיון המשפטי: אלפים צעדו, ערכו תפילות ופעלו להשפעה על דעת הקהל. ארגונים משני צדי המתרס הגדילו את מספר חבריהם ואת התרומות שקיבלו. מנהיגי הארגונים הבינו שהגשת תזכירי אמיקוס קוריה יכולה להשפיע הרבה מעבר למערכת המשפטית, ואכן התקשורת גילתה עניין רב בפרשה, ונתנה במה לכל מי שהגיש אמיקוס קוריה. ארגונים שונים יצרו בריתות ביניהם כדי להרכות בהגשת תזכירי אמיקוס קוריה והיו גם ארגונים אשר שכרו יחד "מתאם אמיקוס קוריה" (Amicus Coordinator) כדי לעודד כתיבת תזכירים, וכדי להחתיים עליהם מספר רב ככל האפשר של אנשים.

כאשר בית המשפט נתן את הכרעתו ב-3 ביולי 1989, היו כל המקומות בבית המשפט תפוסים. מפגינים עמדו מחוץ לאולם, והכתבים העבירו את העתקי ההחלטות מעל לראשי הקהל, בשורה שהתמשכה עד לרחוב שבו ניצב בית

54 Krislov, *supra* note 1, at p. 711. סוג זה של טענות עובדתיים כלליים ולא לגמרי מבוססים מעורר ביקורת, ונטען כי אופי הטענות של מרבית תזכירי האמיקוס קוריה, מוציא את הסוגיות הנדונות מהתחום המשפטי, ומעניק לדיון המשפטי צביון של ויכוח ציבורי, אשר יכול להתנהל ביירות רבות אחרות, לאו דווקא משפטיות. ראו בעניין זה: A.P. Morriss, "Private Amici Curiae and the Supreme Court's 1997-1998 Term Employment Law Jurisprudence" 7 *Wm. & Mary Bill Rts. J.* (1998-1999) 823

55 Webster case, *supra* note 3

56 Roe v. Wade 410 U.S. 113 (1973) היא הפלה לבצע הפלה היא

57 Webster vs. Reproductive Health Services, ed. by Maria E. Protti, 1990

המשפט. החלטת בית המשפט פתחה את מהדורות החדשות באותו ערב, וכונתה בתקשורת "ההחלטה המשפטית של המאה". לפחות שלושה שופטים נעלמו להם לאירופה מיד לאחר הדין.

הכרעת בית המשפט, שאכן כרסמה בזכות החוקתית להפלה, יצרה מומנטום לשני הכיוונים – מצד אחד היו כמה מדינות שניסו לבחון את בית המשפט בכך שחוקקו חוקים המבטלים לחלוטין את הזכות לבצע הפלות, ומצד שני הניב הקמפיין הציבורי העצום של הדוגלים בזכות האשה על גופה (Pro-Choice) חקיקה של הקונגרס, שאף תמכה במימון ממשלתי לנשים הנזקקות להפלה. סקרים שנעשו בארצות-הברית לאחר פסיקת בית המשפט העליון הראו, כי רוב הציבור תומך בזכות לעשות הפלה, ובעקבות זאת התחילו גם הפוליטיקאים השמרנים ביותר לשנות את הרטוריקה שלהם, בהבינם כי עמדה כזו יכולה להזיק להמשך הקריירה שלהם.⁵⁸

על כן נראה, כי המאמץ העצום שהושקע על ידי ארגוני ה-Pro-Choice בחיבור תזכירי האמיקוס קוריה לא היה לשווא, אף שלא זכה להצלחה בזירה המשפטית המידית.⁵⁹

1. הצורך בחקיקה

רוב הכותבים על נושא האמיקוס קוריה מחוץ לארצות-הברית – עשו ועושים זאת במטרה לעגן בחוק זכויות התערבות נרחבות של ארגונים בהליכים המשפטיים במדינתם.⁶⁰ כך למשל באוסטרליה, שבה אין חוק המעגן אפשרות להגשת אמיקוס קוריה או התערבות של ארגון, פורסם לאחרונה מאמר, המותח ביקורת חריפה על מדיניות בית המשפט העליון.⁶¹ המחבר, ויליאמס, טוען כי בית המשפט דוחה

58 דברים אלה מבוססים על סקירתו של הארגון, Planned Parenthood Federation of America, December 1999. וראו באתר האינטרנט של הארגון: [http://www.plannedparenthood.org/library/facts/webvrhs_010300.html] (last visited on 1.9.2005).

59 אפשר להביא דוגמה ישראלית לעניין זה מהעת האחרונה – שדולת הנשים הגישה בקשת הצטרפות כידידת בית המשפט לעתירה של ועד הורים במעלה אדומים אשר דרש להשעות מתפקידו מנהל במחלקת החינוך בעירייה שהואשם בהטרדה מינית. ראה בג"ץ 6936/01 ועד הורים עירוני מעלה אדומים נ' ראש עיריית מעלה אדומים (טרם פורסם) (עותק שמור במערכת). גם נעמ"ת הגישה בקשת הצטרפות כעותרת נוספת. שני הארגונים התמקדו בהפרת חובות המעביד בנוגע להטרדה מינית – נושא שלא עלה בעתירה עצמה. בסופו של דבר לאחר שהמנהל הושעה, נמחקה העתירה וגם בקשות ההצטרפות נדחו בטענה שהדין בהן נתייתר, ובכל מקרה לא היו מתקבלות, שכן היו מסרבלות את הדין. עם זאת, השופטים ציינו כי קראו את הבקשות בעיון רב, והם נתנו לראשונה תוקף של פסק דין להודעת ההשעיה. יש מקום לחשוב כי למרות דחיית בקשות ההצטרפות היתה לתמיכתם של הגופים הציבוריים בעתירה השפעה על התוצאה.

60 ראו ההפניות לעיל הערה 5.

61 Williams, *supra* note 5

בקשות התערבות של ארגונים לא ממשלתיים ללא הנמקה, ונוקט מדיניות של איפה ואיפה בהתירו לנציגי ממשל ולנציגי ארגונים כלכליים להתערב ואף להשמיע טיעונים בעל פה (במיוחד בסוגיות הקשורות בזכויות האבורג'ינים על הקרקע), אך נוקט גישה מחמירה ונוקשה כלפי ארגוני זכויות אדם וקבוצות אינטרס אחרות.⁶²

הניסיון האוסטרלי מלמד אפוא כי לא די בכך שבית המשפט קובע כי יש לו סמכות לצרף אמיקוס קוריה. ללא קביעת קריטריונים ברורים לקבלת האמיקוס קוריה ועיגון המוסד בחקיקה עלולה המדיניות של בית המשפט להיות בלתי אחידה ואף מפלה בקבלת בקשות הצטרפות.

עם זאת, גם בחקיקה לא די. בית המשפט כפרשן של החקיקה, צריך להיות מעוניין בהצטרפות של הארגונים. כך למשל בקנדה התלוננו ארגוני זכויות אדם על חקיקה נוקשה מדי, שקבעה כי שיקול הדעת הבלעדי לצידוף "ידיד" נתון לבית המשפט, ללא תלות בהסכמת הצדדים וכן הקנתה שיקול דעת מצומצם – בדבר הזכות לטעון בעל פה. ואולם בדיקת מדיניות בית המשפט העליון בקנדה מגלה כי בית משפט זה היה נדיב מאוד בקבלת בקשות התערבות של קבוצות אינטרסים, ויתרה מכך, אישר עד כה לרוב מגישי בקשות ההתערבות להציג את טיעוניהם בעל פה.

עוד יש להזכיר, באשר לקנדה, כי ארגוני זכויות אדם קנדיים (כמו הארגון הפמיניסטי LEAF), זוכים למימון ממשלתי מיוחד בתכנית הנקראת Court Challenges Program – התומכת בהתערבות משפטית של הארגונים בסוגיות של שוויון.

המדינה שאימצה את מוסד האמיקוס קוריה לאחרונה, לאחר שהניסיון שהצטבר במדינות אחרות היה מוגח בפניה, היא דרום-אפריקה. כללי בית המשפט לחוקה בדרום-אפריקה נכנסו לתוקף בשנת 1995.

מעניין לציין בהקשר זה, כי בית המשפט לחוקה בדרום-אפריקה חסום כמעט באופן מוחלט בפני עותרים ישירים⁶³. על פי חוקת דרום-אפריקה, בית המשפט יאפשר גישה ישירה אליו רק בנסיבות יוצאות דופן של דחיפות וחשיבות ציבורית, הגורמות לכך שהעיכוב הנוצר על ידי פנייה לערכאות אחרות יפגע באופן חמור בצדק ובממשל התקין. ואכן, עד כה אפשר בית המשפט גישה ישירה אליו במקרים בודדים בלבד. מכאן אולי אין זה מפליא, כי לאמיקוס קוריה יש תפקיד חשוב ביותר בבית המשפט לחוקה בדרום-אפריקה, וגם הצלחה לא מבוטלת.

החלק החמישי בחוקי בית המשפט שבחוקת דרום-אפריקה, עוסק בהגשת תזכירי אמיקוס קוריה. הניסיון הקצר של דרום-אפריקה מלמד כי בית המשפט לחוקה שם מעודד הגשת תזכירים אלה, וכי לתזכירי האמיקוס קוריה ישנה השפעה מכרעת על פסיקת בית המשפט⁶⁴. כך למשל בעתירה שבה נדונה החוקתיות של

Ibid., at pp. 376–377 62

H.P.N. Langa "The Role of the Constitutional Court in the Enforcement and Protection of Human Rights in South Africa" 41 *St. Louis L.J.* (1997) 1259, 1267 63

ישנו גם מקרה שבו הגשת אמיקוס קוריה הביאה למשיכת התביעה בטרם הכרעת בית 64

עונש המוות, פנה נשיא בית המשפט לחוקה ביזמתו לקבוצות אינטרס שונות וכן לאקדמאים משני צדי המתרס, הציג בפניהם את הליך ההתערבות וביקש מהם להגיש תזכירי אמיקוס קוריה בנושא. החלטת בית המשפט, שקבעה כי עונש המוות נוגד את החוקה, הסתמכה על רבים מתזכירי האמיקוס קוריה שהתקבלו. יש להדגיש, כי בית משפט זה אכן עוסק רק בסוגיות חוקתיות מובהקות, ועל כן, מצד אחד ברורה החשיבות שיש לשמיעת קולות רבים מהציבור בסוגיות הנדונות, ומצד שני, קטנים החששות הנלווים למוסד האמיקוס קוריה, כגון חשש מפני פגיעה בצדדים המתדיינים וסרבול ההליך.

ז. האם יש צורך בעיגון הידיד בחקיקה בישראל?

השאלה אם לחוקק, קשורה קשר ישיר לשאלת תפקידו של האמיקוס קוריה בישראל. האם יש להסתפק בידיד שהתקבל בבית המשפט העליון, הממלא תפקיד שולי למדי בצד העותרים הציבוריים ושאר המצטרפים בערוצים האחרים המקובלים? מהניסיון שנלמד משיטות משפט אחרות, דומה כי האמיקוס קוריה נחוץ במיוחד כאשר הדרך הישירה לבית המשפט חסומה. על כן, ראשית לכול, יש לאתר אותן חסימות בנגישות שהאמיקוס קוריה יכול לפתור גם כמערכת המשפט הישראלית, ואין מדובר רק בחסימות פרוצדורליות.

המישור המהותי הראשון שבגיננו יש לחשוב על חקיקה הוא קביעת נורמת הצירוף ויצירת מודל הצירוף הרצוי, שהוא לאו דווקא המודל שבחר בו בית המשפט העליון עד כה. על אף נגישותו לעותרים, בית המשפט העליון בישראל רחוק מאוד מהמסורת הפלורליסטית שמבטאת תופעת האמיקוס קוריה בתרבות המשפטית האמריקנית.

בית המשפט העליון בישראל אמנם שומע הרבה יותר תיקים מעמיתו בארצות-הברית — אבל ספק אם הוא שומע חתך מייצג של העמדות בציבור, וספק אם הוא אכן "מעודד קבוצות פוליטיות לקחת חלק בתהליך המשפטי", כדברי קריסלוב. הקריטריונים שקבע בית המשפט העליון לצירוף הידיד מעקרים במידה רבה את ייחודו של תזכיר האמיקוס קוריה, אשר אופיו הנוח להגשה אמור היה למשוך בעלי עניין מכל שכבות החברה בישראל, שהיו רוצים, יש להניח, להשמיע קולם בסוגיות המרכזיות הנדונות בבית המשפט. הכנסת תזכיר האמיקוס קוריה לישראל

המשפט. מדובר בתביעה של ארגון המייצג את ארבעים חברות התרופות הגדולות בעולם (PMA) נגד ממשלת דרום-אפריקה בנוגע לסעיף בחוקת דרום-אפריקה, המאפשר לה לייצר ולייבא תרופות לאידס זולות מאלו המיוצרות על ידי החברות הגדולות, המחזיקות בפטנט לייצור התרופות. סעיף זה חוקק, כדי לאפשר לדרום-אפריקה להתמודד כלכלית עם שיעורי האידס האיומים במדינה זו. בעקבות הגשת אמיקוס קוריה על ידי ארגון למלחמה באידס (IAC), וקמפיין ציבורי שניהל הארגון, משכו חברות התרופות את תביעתן, וזאת לאחר מאבק משפטי שניהלו במשך שלוש שנים. *The Pharmaceutical Manufacturers' Association of South Africa v. The President of The Republic Of South Africa*, 4183-4198 (2001)

במתכונתו הקלאסית והטשטוש בינו לבין צד בדיון – מסמלים באופן ברור את רצונו של בית המשפט להישאר בספרה הבטוחה והמוכרת של הגופים המקצועיים והמכובדים, ולא לפתוח את הדלת בפני כל "ארחי פרחי". בהיעדר חקיקה ברורה ובמתן שיקול דעת מוחלט לבית המשפט בהחלטה מי יצורף ומי לא, נוצר החשש ממדיניות של איפה ואיפה.

המישור המהותי השני שעליו ניתן לחשוב בנוגע לחקיקה הוא הצורך לפרסם את הכלי הזה, לעשותו ידוע ומוכר ולהבהיר את מעמדו ואת הרציונל שמאחוריו. הדבר בולט במיוחד בכל הנוגע לערכאות האחרות, וההליכים המתבררים בפניהן: בתחום האזרחי והפלילי, המהווים את רוב רובו של המשפט בארץ, לא נשמע כמעט קולו של הציבור הרחב. סוגיות ציבוריות עשויות להתעורר בכל סכסוך – בין שמדובר בסכסוך שהמדינה או גופים כלכליים גדולים מעורבים בו, ובין שמדובר בסכסוך בין שני אנשים פרטיים. בכל תיק כזה עשויה להימצא זווית שנעלמת מעיני בית המשפט, ואוכלוסייה מסוימת, או אינטרס ציבורי שנפגע, שאין מי שייצג אותו. כאמור לעיל, במקרים אלה ישנה אי-בהירות רבה באשר לגופים הרשאים להצטרף, לסוגי ההליכים, לשלבי הדיון המתאימים לצירוף וכיוצא בזה. מישור נוסף הוא הצורך לעגן בחוק את מעמדם של גופים מסוימים כידידי בית המשפט. כך למשל יש לשקול את עיגון מעמדה של הסנגוריה הציבורית כידידת בית המשפט בכל הערכאות, בדומה, ואולי אף כמשקל נגד, לזכותו של היועץ המשפטי לממשלה (המייצג בדרך כלל את האינטרס של התביעה) להצטרף לכל מפורש על פי חוק. דומה כי בעניין זה אין די בפסיקה, והמחוקק צריך להצהיר באופן מפורש על כך שמעמדה של הסנגוריה כמגנת זכויותיהם של ציבור החשודים והנאשמים בפלילים מחייב עיגון מעמדה בחוק כידידת בית המשפט⁶⁵.

יש לשים לב, עם זאת, כי עיגון מעמדה של הסנגוריה הציבורית בחקיקה לא יפגע בזכותם של גופים אחרים – כגון ארגונים לא ממשלתיים המייצגים זכויות חשודים ונאשמים וכן ארגונים המייצגים זכויות של קרבנות – להצטרף להליכים פליליים כידידי בית המשפט.

העניינים המרכזיים (מהותית ופרוצדורלית) שבהם צריך להכריע בנוגע לחקיקה, הם:

1. קריטריונים: לבחון מהם הקריטריונים שיאפשרו קבלה רחבה של אמיקוס קוריה, האם יש צורך להצהיר במפורש על העדפת אמיקוס קוריה המוגש על ידי ארגונים ועמותות ציבוריות.
2. יוזמת בית המשפט: האם צריך להיות מעמד מיוחד לאמיקוס קוריה שהוזמן להגיש טיעון ביוזמת בית המשפט.

65 מדובר בעיקר בהליכים פליליים – אבל לא רק בכאלה. כך, למשל, ייתכן שיהיה צורך בעמדת הסנגוריה כידידת בית המשפט בתביעת נזיקין של אדם שנפגעו זכויותיו בהליך הפלילי.

3. טיב הטיעון: האם למגיש האמיקוס קוריה תהיה זכות להעלות טיעונים עובדתיים חדשים או שהוא מוגבל למסגרת העובדתית של המקרה, האם להגבילו להצגת נתונים מדעיים או סטטיסטיים בעלי אופי רשמי?
4. היקף הטיעון: האם להגביל את היקף התזכיר — והאם צריך להיות הבדל בין בית המשפט העליון לערכאות אחרות.
5. טיעון בעל פה: האם לעגן זכות לטיעון בעל פה (עם או בלי הגבלת זמן) או להשאיר לשיקול דעת בית משפט.
6. הסכמת הצדדים: האם לאמץ את הדגם האמריקני והדרום-אפריקני (הסכמת הצדדים ואם לא — שיקול דעת בית המשפט) או את הדגם הקנדי — שיקול דעתו של בית המשפט בכל מקרה.
7. שליטה בהליך: שאלה זו קשורה בעיקר לאמיקוס קוריה בערכאות הנמוכות: האם תהיה למגיש האמיקוס קוריה זכות לזימון עדים, לחקירה נגדית, לדרוש גילוי מסמכים, להגיב על כתבי טענות וכיוצא בזה, והאם תהיה לו זכות ערעור, ובהתאם לכך, מה מידת הכבילות שלו להחלטות בית המשפט.
8. תמיכה בצד: האם צריך לפרט באיזה צד תומך מגיש האמיקוס קוריה, מטעם מי הוא מגיש את הבקשה וכיוצא בזה בנוסח החוק האמריקני.

שאלת השאלות שתעמוד בפני המחוקק, היא, כאמור, שאלת מודל ההצטרפות הרצוי — ידיד קלאסי או ידיד אמריקני?

החשש מפני הידיד האמריקני הוא גם חששם של החוגים הליברליים, שמקרבם כמו רוב הארגונים העותרים לבג"ץ: הדמוקרטיזציה, שיש שיקראו לה פוליטיזציה, של מערכת המשפט, שאותה מבטא האמיקוס קוריה, מאפשרת לבית המשפט לשמוע את כל הקולות מכל הגוונים, שהרי נטען כי אחת המטרות המרכזיות של האמיקוס קוריה היא מתן לגיטימציה לבית המשפט ולהכרעה השיפוטית הספציפית בעיני הציבור, בשל הזכות שניתנה לכל שכבות הציבור להישמע בו. אם להמחיש זאת בדוגמה מהמשפט הפלילי — ידוע כי עמדות של "חוק וסדר" ו-"Crime Control" משקפות יותר את הרוחות הנושבות בציבור מאשר ההשקפות הליברליות בדבר זכויות אדם של חשודים ונאשמים, שהן לגמרי לא פופולריות. יש לקחת בחשבון שקבלת המודל האמריקני של האמיקוס קוריה, תיתן להשקפות הללו ביטוי רב יותר ואולי גם השפעה רבה יותר. ואכן, הכותבים בארצות-הברית מציינים כי אמנם הראשונים שקפצו בארצות-הברית על עגלת האמיקוס קוריה היו הארגונים הליברליים — אך היום הסטטיסטיקה מראה שוויון בין הגורמים הליברליים לגורמים השמרניים המצטרפים כידידים⁶⁶. חשוב אפוא להבין, שבאמצעות הידיד יכולות להיפתח דלתות ההיכל לכול.

אין ספק כי ההכרעה בעניין "עליית המדרגה" מהידיד הקלאסי לכיוון הידיד האמריקני אינה פשוטה. הכרעה זו, כמו הכרעות משפטיות רבות ממחישה את

.Ennis, *supra* note 47, at pp. 603–604 66

המתח בין הצורך להכריע בין שני צדדים באופן ההוגן והיעיל ביותר, לבין הצורך להכיר במורכבות של החיים, שבדרך כלל אינם חד-ממדיים ואף לא דר-ממדיים.

ה. סוף דבר

שני טיפוסים ידידים הוצגו במאמר זה: הידיד הקלאסי והידיד האמריקני. הידיד הקלאסי הוא ידיד של בית המשפט ולא של הצדדים; מסייע לבית המשפט בעניינים שבחוק ובעובדות שלא הועלו על ידי הצדדים; משמיע קול של ציבור או אינטרס שאינו מיוצג בבית המשפט ומראה את ההשלכות הנרחבות של הפסיקה בתיק הנדון. ידיד זה הוא בדרך כלל גורם מקצועי "מכובד", השומר על אופיו המשפטי של הדיון. זהו הידיד שהתקבל על ידי בית המשפט העליון בישראל. הידיד האמריקני לעומתו הוא ידיד של אחד הצדדים ותומך בו במפורש. הוא פועל תוך תיאום ושיתוף פעולה מלא עם ידידים נוספים ומצטרף להליך המשפטי כחלק מקמפיין ציבורי-פוליטי. הידיד יכול להיות כל אחד – לא רק אותם גופים מקצועיים ו"מכובדים" – והוא משנה את אופי הדיון מהכרעה משפטית בין שני צדדים לזיכוח ציבורי כולל.

במאזן ה"בעד" וה"נגד" בעניינו של הידיד האמריקני מצביע טור ה"בעד" על הפתיחות ועל הנגישות למשפט שהוא מסמל, על האפשרות להשפיע על דעת הקהל הרבה מעבר למערכת המשפטית, על חיזוק הלגיטימציה של בית המשפט וצמצום הניכור בינו לבין הציבור הרחב ועל חיזוקם של הארגונים לשינוי חברתי אשר מתלכדים סביב סוגיות מסוימות ומסייעים זה לזה.

בטור ה"נגד" ניתן להצביע על האפשרות לפגיעה בזכויות הצדדים הישירים לדיון, על פגיעה ביעילות הדיון ובאופיו המקצועי והשקול, על פגיעה בעצמאות מערכת המשפט, על הפיכת בית המשפט לזירת התגוששות פוליטית ולבמה לטיעונים פופוליסטיים, וכל זאת על ידי הליך שהשפעתו, בסופו של דבר, על הפסיקה היא מוגבלת ביותר.

בין הבעד לנגד יש לזכור כי ביסודה של הדמוקרטיה עומדים הפלורליזם, הפתיחות והנגישות. ברגע שנפתחו הדלתות באופן עקרוני בפני הידיד – הרי הסלקציה בשער המועדון עלולה להיות מסוכנת. הרצון לשמור על הספרה השיפוטית כ"טהורה", שלא לומר סטרילית, ולנתב אליה, בסוגיות הציבוריות, קולות בעלי צליל אחיד, הוא בדרך כלל בעוכריה. כאשר בית המשפט עוסק בסוגיות המטרידות את כולם, אבל אינו מוכן לשמוע את כולם – הוא יוצר ניכור וחסר אמן, והדברים הרי ידועים.

הידיד האמריקני שדמותו שורטטה לעיל, הוא אולי כל מה שחושבים עליו: קולני, המוני, מדבר בשפה לא לגמרי משפטית – אבל כל אלה גם הופכים אותו לטיפוס הצבעוני שהינו. האם יש לו מקום בקרבנו?

נספח 1

בקשות הצטרפות כ"ידידי בית המשפט" שהוגשו לבית המשפט העליון מאז עניין קוזלי.

- התיקים המסומנים בכוכבית (*), מוזכרים בגוף המאמר.
- הרשימה מבוססת על חיפוש באתר בית המשפט העליון – ייתכן שהיא אינה ממצה (הנתונים נכונים לאוקטובר 2005).
- הרשימה כוללת אך ורק בקשות הצטרפות כ"ידיד בית משפט" ולא כעותר נוסף או כמשיב.

החלטה בבקשה	נושא התיק	מגישי הבקשה	התיק
המבקשים צורפו כידידי בית המשפט, הגישו טיעון בכתב וטענו בעל פה בדיון.	סגירת בתי חולים פסיכיאטריים פרטיים, בעקבות תלונות על תפקודם.	"בזכות", "עוצמה" וצביאל רופא על ידי עו"ד נטע דגן.	בג"ץ 2531/05 "החלמה ונופש" נהול ושירותים נתניה בע"מ נ' מ"י – משרד הבריאות
העתירה נדחתה וכך גם בקשת ההצטרפות. העמדה העקרונית של נעמ"ת בנוגע לפרשנות החוק התקבלה על ידי שניים משלושת השופטים.	פיטורי עובדת כמהלך טיפולי פוריות.	נעמ"ת.	בג"ץ 554/05 רס"ר שרה אשכנזי נ' מפכ"ל המשטרה
נציג לשכת עורכי הדין טען בעל פה בדיון. אין החלטה פורמלית בנוגע לצירוף הלשכה, אך היא צורפה להליכי המשא ומתן להסדר פשרה בעתירה.	נגישות בית המשפט בחדרה לעורכי דין בעלי מוגבלות פיסית.	לשכת עורכי הדין על ידי עו"ד ריאד אבר פול.	בג"ץ 8127/04 עו"ד ויקטור מזרחי נ' שר המשפטים – מ"י
ההחלטה הועברה להרכב.	רכושם של הנספים בשואה.	עו"ד גרוס.	1202/04 "יש" ילדים ויתומים ניצולי שואה נ' שר המשפטים
העתירה נדחתה ואגב כך נדחתה גם בקשת ההצטרפות של האגודה.	סרבנות מצפון של נשים.	האגודה לזכויות האזרח על ידי עו"ד דן יקיר.	דנג"ץ 7802/04 מילוא נ' שר הבטחון

<p>לאחר דיון מפורט במוסד "ידיד בית המשפט", צורפו המבקשות כמשיבות בהליך.</p>	<p>מתן מימון לרכישת "שירותי ליווי" כחלק מפסיקת פיצויים לנפגע תאונת דרכים.</p>	<p>מוקד סיוע לעובדים זרים והקליניקה למאבק בסחר בנשים, האוניברסיטה העברית על ידי עו"ד נעמי לבנקרון.</p>	<p>ע"א 11152/04 פורדו נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ</p>
<p>אב"י צורפו כעותרים נוספים. ניתן צו על תנאי בעתירה.</p>	<p>ביטול הפטור ממבחן תעסוקה לאמהות חד-הוריות.</p>	<p>אב"י: האגודה הבינלאומית לזכויות הילד – ישראל, על ידי עו"ד דנה פריבך-חפץ.</p>	<p>בג"ץ 1433/03 בחטין נ' שר האוצר</p>
<p>הבקשה אושרה על ידי הרשם בהחלטה מנומקת, אך הוא צירף את העמותות כמשיבות ולא כידידות בית המשפט.</p>	<p>זכותו של דייר בדירור הציבורי להוריש את הדירה לצאצאיו.</p>	<p>העמותות "קול בשכונות" ו"שיח חדש – למען השיח הדמוקרטי והרב תרבותי בישראל – הקשת הדמוקרטית המזרחית" על ידי עו"ד קלריס חרובן.</p>	<p>ע"א 10425/03 מ"י נ' שאשא ועמית החברה הלאומית לשיכון בישראל*</p>
<p>בית המשפט אישר הגשת תצהיר של חברי המועצה, אשר צורף לעתירה "מבלי שיהיה בכך לקבוע כי עמדתם חופפת לעמדת העותרים". בית המשפט התייחס בפסק הדין בהרחבה לעמדת המועצה.</p>	<p>תואי גדר ההפרדה.</p>	<p>המועצה לשלום ולבטחון, על ידי מנכ"ל המועצה, מר שאול גבעולי.</p>	<p>בג"ץ 2056/04 מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל ומפקד כוחות הצבא בגדה המערבית*</p>
<p>הבקשה נדחתה "הן בשל האיחור בהגשתה והן לגופו של עניין".</p>	<p>מדובר ב-4 עתירות שונות לבג"ץ בעניין תוקפם של חוקי עזר עירוניים האוסרים או מגבילים מכירת חזיר.</p>	<p>התנועה להגינות שלטונית על ידי מרדכי אייזנברג, יו"ר העמותה.</p>	<p>בג"ץ 953/01 סולודקין נ' עיריית בית שמש</p>
<p>בית המשפט אפשר לנעמ"ת לטעון בעתירה, אך נעמ"ת לא צורפה פורמלית לתק. עמדת העותרת, שנתמכה על ידי נעמ"ת, התקבלה.</p>	<p>זכותה של מתלוננת על עבירות מין כנגד עובד מדינה להיות נוכחת בדיון משמעתי נגדו.</p>	<p>נעמ"ת על ידי עו"ד גלי עזיין ועו"ר מיכל ברון.</p>	<p>בג"ץ 1435/03 פלוגית נ' נציבות שירות המדינה</p>

<p>המוקד צורף כמשיב.</p>	<p>החלטת הממשלה בדבר סגירת השערים בפני עובדים זרים. חדשים.</p>	<p>מוקד סיוע לעובדים זרים על ידי עו"ד נעמי לבנקרון.</p>	<p>בג"ץ 3541/03 דורי חברה לעבודות הנדסיות, דניה סיבוס בע"מ נ' ממשלת ישראל</p>
<p>הבקשה נדחתה ללא הנמקה, תוך כדי דחיית העתירה בדיון הנוסף.</p>	<p>אישורה של תביעה ייצוגית לפי תקנה 29 לתקנות סדר הדין האזרחי.</p>	<p>לשכת עורכי הדין בישראל על ידי עו"ד ארנון גרפי.</p>	<p>דני"א 5161/03 א.ש.ת ניהול פרוייקטים וכח אדם בע"מ נ' מ"י</p>
<p>ההחלטה הועברה למותב.</p>	<p>הבחירות לרבנות הראשית.</p>	<p>התנועה להגיונות שלטונית.</p>	<p>בג"ץ 2636/03 ריבק נ' ראש הממשלה בתפקידו כשר הדתות</p>
<p>הבקשה להצטרף כ"דידי בית המשפט אושרה על ידי הרשמת בהחלטה מנומקת. תוצאת הדיון (דחיית הערעורים) תאמה את עמדת המצטרפות.</p>	<p>ערעורים של קופת חולים והמדינה על החלטת בית משפט מחוזי בעניין חלוקת האחריות העקרונית בין המדינה לבין קופות החולים בתחום בריאות הנפש.</p>	<p>הארגונים "בזכות" ו"עוצמה" על ידי עו"ד תרצה ליבוביץ.</p>	<p>ע"א 9165/02 שירותי בריאות כללית נ' שר הבריאות*</p>
<p>הבקשה לדיון נוסף נדחתה, תוך כדי המלצה לשר הפנים לגבש כללים הנוגעים לטובת הילד. עמדתה של המועצה לשלום הילד צוטטה בהרחבה בהחלטה.</p>	<p>זכותו של אזרח זר שהתגרש מבן זוגו הישראלי למעמד חוקי בארץ בשל ילדים משותפים.</p>	<p>המועצה לשלום הילד על ידי עו"ד לימור סלומון.</p>	<p>דנג"ץ 8916/02 דמיטרוב נ' משרד הפנים</p>
<p>המועצה צורפה כצד – וצירופה נומק על פי הקריטריונים לצירוף "ידיד בית המשפט" מפסק דין קוזלי. עמדתה צוטטה בהרחבה בפס"ד. הערעור נדחה.</p>	<p>אישורה של תביעה ייצוגית צרכנית בשל הטעייה בפרסום, גם כאשר התובע עצמו לא נפגע מההטעייה.</p>	<p>המועצה לצרכנות על ידי עו"ד ד"ר סיני דויטש (ביקשו להצטרף כצד, ולחלופין כ"דידי בית המשפט").</p>	<p>דנ"א 05712/01 ברזני נ' בזק*</p>

<p>הערעור נדחה וכן ניתנה החלטה לאקונית: "איננו סבורים שיש מקום לאפשר לאיקומוס ישראל להצטרף כידיד בית המשפט".</p>	<p>הרחבת מלון הר ציון בגבול העיר העתיקה, דבר שימנע הכרה בינלאומית בחלק זה של ירושלים כשייך למורשת העולמית.</p>	<p>איקומוס ישראל על ידי עו"ד קרן שחמון. (ארגון מיסודו של אונסקו, הממליץ על אתרים שיוגדרו כשייכים למורשת העולמית).</p>	<p>ע"מ 9183/02 החברה להגנת הטבע נ' יו"ר הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה ירושלים</p>
<p>הבקשה לא נדונה מכיוון שנדחתה הבקשה לדיון נוסף.</p>	<p>אחריות של אגודות תעופה לפיצויים נזיקיים בגין תאונה שאירעה לטייס אולטרה-לייט.</p>	<p>קלוב התעופה לישראל, האגודה הישראלית לתעופה זעירה, אגודת התעופה הכללית בישראל על ידי עו"ד ג' מיכלס ועו"ד י' אפרת.</p>	<p>דנ"א 3265/02 בכר נ' השילוח תעופה</p>
<p>הבקשה נדחתה מבלי לדרון בשיקולי הצירוף, וזאת בשל הקשר בין המבקשות לעותרות (המבקשות יוצגו על ידי עו"ד של העותרות). נקבע כי חוות דעתן של המבקשות תכלול בסיכומי העותרות.</p>	<p>חוקיות ה"סיכול הממוקד".</p>	<p>National Lawyers Guild & International Association of Democratic Lawyers (עמותות הפועלות למען דמוקרטיה וזכויות אדם בעולם). על ידי עו"ד אביגדור פלדמן.</p>	<p>בג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל</p>
<p>הבקשה נדחתה בהחלטה מנומקת. בין השאר נטען כי היועץ המשפטי לממשלה מייצג במקרה זה את האינטרס הציבורי. העתירה עצמה נתקבלה.</p>	<p>פסילה להתמחות בלשכת עורכי הדין בשל רישום פלילי שהתיישן.</p>	<p>התכנית לצדק בפלילים, אוניברסיטת תל-אביב, על ידי עו"ד איתי הרמלין.</p>	<p>דנ"פ 9384/01 אל נסארה נ' לשכת עורכי הדין</p>
<p>הצדדים הגיעו להסכם, העתירה נמחקה. מוקד הסיוע מופיע בהחלטה כ"משיבים".</p>	<p>הבאת עובדים זרים נוספים לישראל על ידי התאחדות הקבלנים.</p>	<p>מוקד סיוע לעובדים זרים על ידי עו"ד נעמי לבנקרון.</p>	<p>בג"ץ 8722/00 התאחדות הקבלנים והבונים בישראל נ' שר העבודה והרווחה</p>

<p>דחיית הבקשה בנימוק שהצדדים מיוצגים היטב, כעבור זמן קצר גם העתירה נדחתה.</p>	<p>מאסר חייבים בהליכי ההוצאה לפועל.</p>	<p>התכנית למשפט ורווחה באוניברסיטת תל-אביב, על ידי עו"ד עינת אלבין.</p>	<p>בג"ץ 538/01 התנועה למלחמה בעוני בישראל נ' שר המשפטים*</p>
<p>הבקשה לא אושרה פורמלית**, אך ניתן למבקשת לטעון בדיון ודבריה צוטטו בהרחבה בהחלטת בית המשפט לדחות את העתירה.</p>	<p>בקשה לשחרר ממעצר אשה שהועסקה בזנות באמצעות עו"ד המועסק על ידי הסרסור.</p>	<p>מוקד סיוע לעובדים זרים על ידי עו"ד נעמי לבנקרון.</p>	<p>בג"ץ 1119/01 זריצקיה נ' משרד הפנים*</p>
<p>בקשת ההצטרפות נדחתה ללא הנמקה. העתירה עצמה התקבלה.</p>	<p>מינוי נציגי עיריית ירושלים לוועדת התכנון והכנייה.</p>	<p>ד"ר בנימין הימן, עו"ד.</p>	<p>דנג"ץ 5361/00 פלק נ' הי"מ</p>
<p>העמותה צורפה כעותרת נוספת. התיק הסתיים בפשרה.</p>	<p>פיטורי אדם בשל מוגבלות פיסית.</p>	<p>"בזכות" המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות, על ידי עו"ד נטע דגן.</p>	<p>בג"ץ 7651/00 גורן נ' המפקח הכללי של משטרת ישראל</p>
<p>בקשות ההצטרפות נדחו, לאחר הערה כי בית המשפט קרא אותן בעיון, אך הן מתייתרות, שכן העתירה נמחקה, ובכל מקרה לא היו מתקבלות בשל סרבול הדיון. בית המשפט נתן תוקף של פסק דין להשעייתו של המנהל.</p>	<p>השעיית מנהל מחלקת החינוך שהוגש נגדו כתב אישום בגין הטרדה מינית, עד לגמר ההליכים נגדו.</p>	<p>שדולת הנשים על ידי עו"ד צ' קניג-יאיר (בתק זה גם הוגשה בקשת הצטרפות של נעמ"ת כצד לדין).</p>	<p>בג"ץ 6936/01 ועד הורים עירוני מעלה אדומים נ' ראש עיריית מעלה אדומים*</p>
<p>הלשכה צורפה כמשיבה, אך העותרים משכו את עתירתם בעקבות קביעת הסדר להפרדה.</p>	<p>תנאי מעצר לקויים והעדר הפרדה לפי החוק בין עצירים בבית המשפט במגרש הרוסים.</p>	<p>לשכת עורכי הדין על ידי עו"ד צבי נח.</p>	<p>בג"ץ 6006/00 רופאים לזכויות אדם נ' השר לבטחון פנים</p>
<p>הבקשה נדחתה מהנימוק שנפלו בה פגמים פרוצדורליים. גם הערעור נדחה.</p>	<p>זכויות יוצרים במגילות קומרן.</p>	<p>Committee of concerned Intellectual Property Educators על ידי עו"ד אדווין פרידמן.</p>	<p>ע"א 2790/93 Eisenman נ' קימרון*</p>

ע"פ 111/99 שוורץ נ' מ"י**	הסנגוריה הציבורית, על ידי פרופ' קנת מן.	עיכוב ביצוע עונש מאסר עד להחלטה בערעורו של המורשע.	הבקשה אושרה על-פי הקריטריונים בפס"ד קוזלי, גם הערעור התקבל.
בג"ץ 8868/99 עמירם נ' קצין משטרה צבאית	הסנגוריה הצבאית, על ידי עו"ד אהוד בן אליעזר.	זכות טיעון לחייל בהליכים לשחרור מוקדם מכלא צבאי.	הבקשה אושרה, אך העותר מחק עתירתו בשל קבלת עמדתו העקרונית על ידי המשיבים.
בג"ץ 155/97 ע.ג.ע. אלונים נ' שר הפנים*	האגודה לזכויות האזרח וקו לעובד על ידי עו"ד דנה אלכסנדר.	הטלת ערבויות על ידי המדינה כדי ליצור כבילת עובדים זרים למעסיקים.	הבקשה אושרה והשפיעה על התחייבות המדינה שלא להטיל ערבויות. העתירה נמחקה.
ע"פ 5121/98 טור' רפאל יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי	לשכת עורכי הדין על ידי עו"ד אביגדור פלדמן והסנגוריה הציבורית על ידי פרופ' קנת מן ועו"ד עמי קובר.	איידידועו של עצור בחקירת מצ"ח על זכותו להיוועץ בעורך דין, כגורם לפסילת ההליכים נגדו.	בשתי הבקשות נקבע כי המבקשים יוכלו להגיש טיעונים בכתב, מבלי לקבוע את מעמדם בהליך.
דנג"ץ 5404/99 דותן נ' התנועה לאיכות השלטון בישראל	הסנגוריה הצבאית על ידי עו"ד דן יקר.	שיקולים צבאיים כגורם לשלילת קיצור עונשו של העותר.	נקבע שהמבקשת תוכל להגיש את עמדתה מבלי שנקבע מעמדה בהליך, והבקשה צוטטה בהחלטה לדחות את העתירה לדין נוסף.
מ"ח 7929/96 קוזלי נ' מ"י**	הסנגוריה הציבורית על ידי פרופ' קנת מן.	משפט חוזר בשל פגמים בייצוגם של הנאשמים.	הבקשה אושרה ובכך נקבעה ההלכה הנוהגת עתה בדבר צירופו של ידיד בית המשפט.

** על אף היעדר אישור פורמלי לצירוף, צויין בראש פסק הדין שמו של מוקד הסיוע כ"ידיד בית המשפט", והוא מופיע כמשיב שני בצד משרד הפנים.

נספח 2

בקשות הצטרפות כ"ידידי בית המשפט" שהוגשו בערכאות אחרות.

הטבלה מבוססת על חיפוש במאגרי המידע המשפטיים "נבו" [www.nevo.co.il] ו"דטה חוק ומשפט" [www.lawdata.co.il] (הנתונים נכונים לאוקטובר 2005).

החלטה בבקשה	נושא התיק	מגישי הבקשה	התיק
לשכת עורכי הדין והסנגוריה צורפו כמשיבות בריון מקדמי, אין החלטה לגבי הצירוף הפורמלי בתיק.	תחולת חסיון עורך דין-לקוח.	לשכת עורכי הדין בישראל והסנגוריה הציבורית.	ב"ש (י-ם) 4196/05 מ"י נ' זוזישווילי
הלשכה צורפה כידידת בית המשפט לאחר דיון מפורט של השופט פיש במוסד ה"ידיד בית המשפט".	דרישה של בנק דיסקונט מעו"ד סייאג לקיים התחייבות אישית לרישום משכנתא, על פי טופס התחייבות שעליו מחחים הבנק.	לשכת עורכי הדין בישראל ע"ד עו"ד פלביאן.	בש"א (שלום-חי') 5926/05 לשכת עורכי הדין בישראל נ' עו"ד סייאג ובנק דיסקונט למשכנתאות
הבקשה נדחתה, ולשכת עורכי הדין בישראל צורפה כ"ידידת בית המשפט".	בקשת רשות ערעור על החלטת השופט פיש (בש"א (שלום-חי') 5926/05) לצרף את לשכת עורכי הדין כידידת בית המשפט.	בנק דיסקונט.	בר"ע (חי') 948/05 בנק דיסקונט למשכנתאות נ' לשכת עורכי הדין בישראל
הבקשה נדחתה בנימוק שהסוגיה העקרונית כבר הוכרעה על ידי המשרד לאיכות הסביבה, שקבע שאין חומרים מסוכנים בשטח המפעל.	בקשה להצטרף כצד ולחילופין כידידי בית המשפט לתיק פירוק מפעל התעשיות האלקטרוכימיות, בשל הימצאות חומרים מסוכנים בשטח המפעל.	קיבוץ עין המפרץ ואח' על ידי עו"ד עופר קוט.	בש"א (חי') 6177/05 קיבוץ עין המפרץ נ' תעשיות אלקטרוכימיות (1952) בע"מ, בפירוק

<p>העמותות שביקשו את צירופן כידידות צורפו כמשיבות להליך.</p>	<p>עתירה מנהלית של חברות המעסיקות עובדי סיעוד כנגד מכרו הביטוח הלאומי שהציב כתנאי סף להשתתפות במכרז קיום זכויות עובדים מעבר למה שנקבע בחוקי המגן.</p>	<p>עמותת "קו לעובד" על ידי עו"ד דנה פריבך־חפץ.</p>	<p>עת"מ (י"ם) 1315/04 איגוד נותני שירות סיעוד בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי</p>
<p>הבקשה נדחתה, בטענה כי אינה רלוונטית, שכן הנאשם הודה בפני המדוכב עוד בטרם נערך "התרגיל" המשטרתי.</p>	<p>הודאת נאשם בפני מדוכב, ובאופן ספציפי – פטילת ההודאה בשל "תרגיל" משטרתי שכלל התחזות של סוכן משטרתי לעורך דין.</p>	<p>לשכת עורכי הדין בישראל.</p>	<p>פ"ח (חי') 1064/04 מ"י נ' ווהבה</p>
<p>הבקשה נדחתה, לאחר דיון מפורט של השופט שטיין במוסד "ידיד בית המשפט". השופט ציין במיוחד את העובדה ששני הצדדים התנגדו לצירוף.</p>	<p>פרשת חוות הדגים במפרץ אילת.</p>	<p>עמותת "צלול" על ידי עו"ד מ. ארד.</p>	<p>בש"א (אי') 1409/04 "צלול" עמותה לאיכות הסביבה ולשימור ים סוף נ' רשות הנמלים</p>
<p>לאחר דיון מפורט, שבו הביע השופט שפסר גישה חיובית עקרונית לגבי צירוף העמותה, קבע השופט כי אין מקום לצירוף נוכח העובדה שהצדדים הגיעו להסדר טיעון.</p>	<p>הליך פלילי מטעם המשרד לאיכות הסביבה בעניין זיהום אוויר של מפעל תרכובות ברומ.</p>	<p>עמותת "אדם טבע ודין" על ידי עו"ד חנוך אילסר.</p>	<p>ת"פ (שלום־ב"ש) 4814/03 מ"י, המשרד לאיכות הסביבה נ' תרכובות ברומ בע"מ</p>

<p>הבקשה אושרה על ידי הרשם עדי אזר ז"ל לאחר דיון מפורט במוסד "ידיד בית המשפט".</p>	<p>סכסוך בין חברה המתמחה במתן שירותים משפטיים לבין חברת מקורות. הלשכה ביקשה להצטרף כדי לטעון בנושא הסגת גבול המקצוע.</p>	<p>לשכת עורכי הדין בישראל, ועד מחוז ת"א.</p>	<p>בש"א (ת"א) 22050/03 לשכת עורכי הדין בישראל – ועד מחוז מרכז נ' ארנונה ניהול נכסים ויעוץ בע"מ ומקורות חברת מים בע"מ</p>
<p>לאחר דיון מפורט ב"מוסד ידיד בית המשפט" נדחתה הבקשה בנימוק, כי המחלוקת העקרונית כבר הוכרעה ובחיק הנוכחי השאלות הן רק עובדתיות*.</p>	<p>פיטורי אשה בהריון לפני שמלאו ששה חודשים להעסקתה.</p>	<p>שדולת הנשים בישראל על ידי עו"ד הלית כהן וציונה קניגיאיר.</p>	<p>עב (חי') 3743/03 שדולת הנשים בישראל נ' חברת ינון תכנון יעוץ ומחקר בע"מ</p>
<p>הבקשה התקבלה על ידי השופטת פוגל, לאחר דיון מפורט ב"מוסד ידיד בית המשפט".</p>	<p>בקשה להצטרף כ"ידידת בית המשפט" בתובענה ייצוגית נגד חברות ביטוח, בנושא קיפוח נשים בביטוחי מנהלים.</p>	<p>ארגון נעמ"ת עלידי עו"ד ברון וצחור.</p>	<p>בש"א (ת"א) 3415/00 נעמת נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (בבית הדין האזורי לעבודה)</p>
<p>השופטת גליקסמן אישרה את צירוף ארגון שחקני הכדורסל כטוען בהליך, תוך כדי הסתמכות על מוסד ידיד בית המשפט.**</p>	<p>בקשה לביטול פסק בוררות בשל אי פסיקת פיצויי פיטורין לשחקן כדורסל על ידי בורר, בטענה שאין בסמכותו לפסוק פיצויים.</p>	<p>איגוד שחקני הכדורסל של הסתדרות העובדים הכללית החדשה על ידי עו"ד רות שחמן.</p>	<p>בש"א (ת"א) 1013/01 הסתדרות העובדים הכללית החדשה – ארגון שחקני הכדורסל נ' מכבי אשדוד (בבית הדין האזורי לעבודה)</p>

* בקשות ההצטרפות לדיונים בבתי הדין לעבודה נסמכות גם על ס' 13 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988, המאפשר צירופם של ארגונים העוסקים בזכויותיו של מי שאסור להפלותו.
** השופטת מפנה בעניין זה להחלטתו של בית הדין הארצי לעבודה בע"ע 1233/01 אוריאל נ' עיריית הרצליה, פד"ע לו 508, בעניין מעמדו של העותר הציבורי דיני עבודה.